

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Bilim Dalı

**BELEDİYE ÇALIŞANLARININ SİBER ZORBALIK VE
ÖFKE DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE
İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Firdes USTA

Danışman

Doç. Dr. Nurhan FİSTİKCI

İstanbul-2021

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Firdes USTA

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Belediye Çalışanlarının Siber Zorbalık ve Öfke Düzeylerinin
Bazı Değişkenlere göre İncelenmesi

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Psikoloji

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 13.08.2021

Sayfa Sayısı : 93

Tez : Doç. Dr. Nurhan FİSTİKCI

Danışmanları

Dizin Terimleri : Siber Zorbalık, Zorbalık, Öfke

Türkçe Özet : Yaptığımız araştırmanın amacı belediye çalışanlarının siber zorbalı ve öfke düzeylerini bazı değişkenlere göre incelemektir.

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Firdes USTA

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Bilim Dalı

**BELEDİYE ÇALIŞANLARININ SİBER ZORBALIK
VE ÖFKE DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE
GÖRE İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Firdes USTA

Danışman

Doç. Dr. Nurhan FİSTİKCI

İstanbul-2021

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının ederlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Firdes USTA

.../.../2021

T.C.

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Firdes USTA' nın “Belediye Çalışanlarının Siber Zorbalık Ve Öfke Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir

Başkan

Doç. Dr. Nurhan FISTIKCI

(Danışman)

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Alişan Burak YAŞAR

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Fatih BAL

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2021

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu araştırmanın amacı belediye çalışanlarının siber zorbalık ve öfke düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesidir. Bu araştırmanın örneklemini Aralık ve Ocak ayları, 2020-2021 yılında Türkiye, İstanbul İlinde, bulunan Gaziosmanpaşa Belediyesinde çalışmakta olan 120 kadın, 110 erkek toplamda 230 çalışan oluşturmuştur. Çalışmanın verilerinin toplanmasında Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ), Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ) ile Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Veriler SPSS programında analiz edilmiş ve araştırma verilerinin analizinde değişkenlere bağlı olarak Kruskal Wallis-H, Mann Whitney-U testleri ve Spearman korelasyon testinden yararlanılmıştır.

Bulgular, Sosyoekonomik düzeyi kötü olan ailelerin sosyoekonomik düzeyi iyi olan ailelere göre sürekli öfke, durumluluk öfke, öfke içe vurumu ve öfke dışı vurum gösterme eğilimleri yüksek olmaktadır. Baba eğitim düzeyine bakıldığında babanın lisansüstü eğitimde olmasının çalışanların öfke içe vurum gösterme eğiliminin arttığı görüşündedir. Kendilerini saldırgan olarak tanımlayan çalışanların öfke ifade tarzı davranışlarının diğer maddeleri işaretleyenlere göre yüksek olduğu bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Öfke, Zorbalık, Siber Zorbalık.

SUMMARY

The purpose of this study is to examine the cyberbullying and anger levels of municipal employees in terms of some variables. The sample of this study is 120 women, 110 men in total 230 employees working in Gaziosmanpaşa Municipality in İstanbul, Turkey in 2020-2021. In the collection of the data of the study, the Cyber Bullying Scale, the Permanent Anger-Anger Expression Scale and a Personal Information Form were used. Data analyze in SPSS programme, in the analysis of the research data, Kruskall Wallis-H, Man Whitney-U tests and Sperman correlation test is benefited from according to the variables.

The finding show that when the father's education level is examined, the father's master degree increases the employees' tendency to show anger introversion. Families with a poor socioeconomic level have a higher tendency to show trait anger, situational anger, internalized anger and externalized anger than families with a good socioeconomic level. It is found that employees who described themselves as aggressive were more compared to those who marked the other items in anger expression style behaviors.

Keywords: Anger, bullying, cyberbullying

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY.....	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
TABLOLAR LİSTESİ.....	vi
EKLER LİSTESİ	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN GENEL ESASLARI

1.1. Araştırmanın Problemi	2
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
1.4. Araştırmanın Sayıtları	4
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.6. Araştırmanın Hipotezi.....	4

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi.....	6
2.1.1. Siber Zorbalık Nedir ?.....	6
2.1.2. Siber Zorbalığın Türleri... ..	9
2.1.3. Siber Zorbalık Araçları.....	11
2.1.4. Siber Zorbalığın Nedenleri.....	14
2.1.5. Siber Zorbalığın Sonuçları	15
2.2. Zorbalık.....	15
2.2.1. Zorbalık Nedir?.....	15
2.2.2. Zorbalık Nedenleri.....	19
2.2.3. Zorbalık Türleri.....	19
2.2.4. Geleneksel Zorbalık ve Siber Zorbalık Arasındaki Farklılık.....	21
2.3. Öfke.....	22
2.3.1. Öfke Nedir?	22
2.3.2. Öfkenin Nedenleri.....	23

2.3.3. Öfke ve Cinsiyet, Yaş, Saldırganlık Arasındaki İlişki.....	25
2.3.4. Öfke İfade Tarzları.....	26
2.3.5. Öfke Duygusuna İlişkin Kuramlar.....	29
2.4. Literatür Taraması.....	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM VE TEKNİKLER

3.1. Araştırmanın Modeli.....	36
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	36
3.3. Veri Toplama Araçları	36
3.3.1. Demografik Bilgi Formu.....	36
3.3.2. Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ).....	36
3.3.3. Siber Zorba Davranış Ölçeği (SZDÖ).....	38
3.4. Verilerin Analizi	38

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

SONUÇ VE ÖNERİLER	59
KAYNAKÇA	61
EKLER	74

KISALTMALAR

SZDÖ : SİBER ZORBA DAVRANIŞ ÖLÇEĞİ

SÖÖTÖ : SÜREKLİ ÖFKE İFADE TARZI ÖLÇEĞİ

TABLolar LİSTESİ

Tablo 4.1. Öfke ifade tarzı ve siber zorbalık ölçeğinden elde edilen puanların cinsiyete göre Mann Whitney-U testi sonuçları..... 33

Tablo 4.2 Siber Zorbalık ve Öfke ifade tarzı alt boyutlarından elde edilen puanlar ile yaş değişkeni arasındaki ilişkinin Kruskal Wallis-H testi sonuçları 35

Tablo 4.3 Siber Zorbalık ve Öfke ifade tarzı alt boyutları ile anne eğitim durumu arasında değişkeni arasındaki ilişkinin Kruskal Wallis-H testi sonuçları..... 35

Tablo 4.4 Siber Zorbalık ve Öfke ifade tarzı alt boyutları ile baba eğitim durumu arasında değişkeni arasındaki ilişkinin Kruskal Wallis-H testi sonuçları..... 36

Tablo 4.5 Siber Zorbalık ve Öfke ifade tarzı Ölçeklerinden elde edilen puanlar ile Sosyoekonomik Düzeyleri arasındaki ilişkinin Kruskal Wallis-H testi sonuçları..... 37

Tablo 4.6 Siber Zorbalık ve Öfke ifade tarzı Ölçeklerinden elde edilen puanlar ile kendilerini ifade etme biçimleri arasındaki ilişkinin Kruskal Wallis-H testi sonuçları..... 38

Tablo 4.7 Siber zorbalık ve öfke ifade tarzı ölçeği alt boyutları arasındaki ilişki tablosu..... 39

EKLER LİSTESİ

EK-A KİŞİSEL BİLGİ FORMU

EK-B SİBER ZORBALIK ZORBA DAVRANIŞ ÖLÇEĞİ

EK-C SÜREKLİ ÖFKE İFADE TARZI ÖLÇEĞİ

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında büyük katkılarından dolayı danışmanım Doç. Dr. Nurhan FİSTİKCI' ya, eğitim ve kariyer hayatımda her daim destek olan aileme teşekkür ederim.

GİRİŞ

Siber zorbalık kavramının ortaya çıkması ile birlikte ilk olarak bu kavramın geleneksel zorbalıkla arasındaki ilişki incelenmeye başlanmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda bu iki kavramın farklı oldukları ve aralarında bir ilişkinin olmadığı öngörülmektedir (Özby, 2013).

Olweus zorbalık kavramını açıklarken saldırganlık kavramı ile birlikte açıklamaktadır. Zorbalık davranışı kişinin karşıdaki kişiye isteyerek saldırganca davranışlarda bulunması olarak açıklanmaktadır (Satan & Kulaksızoğlu, 2008). Siber zorbalık davranışı sanal ortam yoluyla karşı tarafa zarar veren mesajların, resimlerin ve özel bilgilerinin paylaşılmasıyla yapılan olumsuz davranış örüntülerinin hepsidir (Aksaray,2011). Literatürde yapılan araştırmalara bakıldığında siber zorbalığın çok sık karşılaşılan bir sorun olduğu görülmektedir. Dilmaç (2009), üniversite öğrencilerinin %23'ünün en az bir kere siber zorbalık yaptıklarını, %55'inin ise hayatlarında en az bir kere siber zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmiştir. (Peker, Eroğlu, & Ada, 2012).

Ersanlı'ya (2005) göre öfke, kişiye veya yaptığı işe müdahale edilmesi sonucunda ortaya çıkan olumsuz davranışları barındıran bir kavramdır. Kendilerine veya yapmayı planladıkları işlerine karışılması sonucunda kişiler genellikle olumsuz duygular yaşarlar. Bu olumsuz duyguların üstesinden gelmek için de kişiler genellikle karşı tarafa zarar veren öfkeli davranışlar gösterirler (Usta, 2013). Canova' ya (2012) göre öfke bir duygudur, bastırılmadan ve karşı tarafa zarar vermeden kontrollü bir şekilde ifade edilmelidir (Usta, 2013).

İncelenen araştırmalar siber zorbalık davranışının öfke ve birçok değişkenden tarafından etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda araştırmada belediye çalışanlarının siber zorbalık ve öfke düzeylerinin bazı değişkelenlere göre incelenmesi amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN GENEL ESASLARI

Bu bölümde araştırmanın problemi ve bu çerçevede; araştırmanın amacı, önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve bu araştırmayla ilgili tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Problemi

İnsanlık, doğuşundan bugüne kadar yaşamın gereği olan iletişim kurmaya her zaman ihtiyaç duymuştur. Bu durum ve çağın gerekleride insanları çok çeşitli iletişim araçları kullanmaya yönlendirmiştir. Bu iletişim araçları gelişen teknolojiye ayak uydurmak amacıyla çeşitlenerek daha fazla kişiye daha kolay bir şekilde ulaşımı sağlamakta ve böylelikle çok fazla ev çeşitli teknolojik araç ve internet ağıyla buluşmaktadır (Özbay, 2013). Çeşitlenen ve gelişen iletişim ağları bizi yeni araçlarla tanıştırap işlerimizi daha hızlı ve kolay yapma imkânı sağlarken aynı zamanda da bir takım olumsuz durumlarla karşılaşmamıza neden olmaktadır. Bu olumsuz durumlar bize sanal ortamda kötü söz söyleme, taciz etme gibi davranışlar olan siber zorbalık davranışı ile tanışmamıza neden olmaktadır. Yapılan araştırmaların sonuçlarına göre siber zorbalık davranışlarının nedeni olarak insanların bastırılmış öfkelerini sağlıklı ifade edememe ve yapılan davranış karşısında aşırı bir zevk almak olduğu görülmektedir (Çivilidağ & Cooper, 2013).

Literatürde yapılan araştırmalara bakıldığında zorbalık kavramı genellikle öfke kavramı ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Öfke duygusu ifade ediliş tarzına göre üçe ayrılmaktadır; öfkenin içe atılması, öfkenin dışa atılması ve öfkenin sağlıklı ve kontrollü ifade edilmesidir. Öfke duysunun içe atılması kişilerin bu duygusu ifade etmemesi, içlerinde yaşaması durumuyken öfkenin dışa atılması kişinin bu duyguyu karşısındaki kişi veya nesnelere zarar vererek göstermesi durumudur. Öfke bir duygudur ve ifade edilmelidir fakat bu ifade edilme tarzı içe atılıp kendine zarar vererek değil dışa vurup karşımızdaki insanlara zarar verip sosyal ilişkilerin bozulmasına neden olarak da hiç değil öfke duygusu sağlıklı bir şekilde bu duygunun farkına varılıp bu duygu ifade edilmelidir (Kutlu & Albayrak, 2009).

Siber zorbalık ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların sonuçlarına göre anlamlı bir ilişki bulamayan araştırmalar olsa da araştırmaların çoğunda erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber zorbalık davranışı yaptıkları, kızların ise daha fazla siber mağdur oldukları ifade edilmektedir (Peker, Eroğlu, & Ada, 2012).

Dilmaç (2009), üniversite öğrencileri ile yaptığı araştırmasının sonucuna göre öğrencilerin %23'ünün hayatlarında en az bir kere siber zorbalık yaptıklarını ortaya koymuştur. Arıca (2009) üniversite öğrencileri ile yaptığı başka bir araştırma sonucuna göre öğrencilerin %20' sinin en az bir kere siber zorbalık yaptığını ifade etmiştir (Peker, Eroğlu, & Ada, 2012).

Yurtdışı literatüründeki araştırma sonuçlarına bakıldığında ise Li (2007) öğrencilerin yaklaşık %15 siber zorbalık davranışı gösterdiğini söylerken, Kowalski ve Limber (2007) öğrencilerin %4'ü siber zorba olduğunu belirtmiştir. Williams ve Guerra (2007) tarafından yapılan başka bir araştırma sonucuna göre siber zorbalık yapma oranının %9 olduğu ifade edilmiştir. Siber zorbalık davranışı karşısında mağdur olan bireylerin diğer kişilere oranla daha fazla psikolojik ve fiziksel sorunlar yaşadıkları görülmektedir (Özbay, 2013)

Siber zorbalık davranışı ile mücadele edebilmek için öncelikle bu durumun farkında olup daha sonra yapılabilecekler hakkında bilgilenecek gerekmektedir (Özbay, 2013).

Bu konuyla ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında araştırmaların az olduğu ve hep aynı örneklem üzerine yapıldığı görülmektedir. Bu durumunun yarattığı sınırlılıklar bize siber zorbalık ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesiyle çözüm getirileceği ve alana katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı; belediye çalışanlarının siber zorbalık ve öfke düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesidir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır. Belediye çalışanlarının Siber zorbalık ölçeği puanları cinsiyete göre anlamlı farklılıklar göstermekte midir? Belediye çalışanlarının Öfke düzeyleri ve alt ölçekleri (öfke içe vurumu, dışa vurumu ve öfke kontrolü) puanları cinsiyete göre anlamlı farklılıklar göstermekte midir? Belediye çalışanlarının Siber zorbalık ölçeği puanları; yaş, aile tipi, anne-baba eğitim düzeyi, anne babalarını nasıl tanımladıkları, ailenin maddi durumu ve algıladıkları davranış biçimlerine göre anlamlı farklılıklar göstermekte midir? Belediye çalışanlarının Öfke düzeyleri ve alt ölçekleri (öfke içe vurumu, dışa vurumu ve öfke kontrolü) puanları; yaş, aile tipi, anne-baba eğitim düzeyi, anne babalarını nasıl tanımladıkları, ailenin maddi durumu ve algıladıkları

davranış biçimlerine göre anlamlı farklılıklar göstermekte midir? Belediye çalışanlarının siber zorbalık eğilimi ölçeği puanları ile öfke düzeyleri ve alt ölçek puanları arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Gelişen ve çeşitlenen teknolojik araçlar bir takım sorunları da beraberinde getirmekte bu sorunlardan birisi olan siber zorbalık davranışının altında yatan neden olarak da öfke duygusu olduğu öngörülmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde bu konuyla ilgili az sayıda araştırma olduğu görülmektedir. Bu konuda duyulan eksiklik araştırmacıyı bu konuda çalışma yapmaya yönlendirmiştir. Bu araştırmanın bundan sonra yapılacak araştırmalara kaynak teşkil edeceği ve bu araştırmaların geliştirilmesine katkıda bulunacağı öngörülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sayıtları

Kullanılan Siber Zorbalık Ölçeğinin Siber Zorbalığı ölçmede güvenilir bir ölçek olduğu varsayılmıştır. Kullanılan Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin Öfke ifade tarzı alt boyutları ölçmede güvenilir bir ölçek olduğu varsayılmıştır. Bu araştırmada, araştırmaya katılan belediye çalışanlarının Siber Zorbalık Davranış Ölçeği (SZDÖ), Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ) ve demografik bilgi formunu gerçek durumlarını yansıtacak şekilde içten cevapladıkları kabul edilmiştir. Veri toplama araçlarına verilen cevapların, var olan durumu ortaya koymayı sağlayacak kapsamda olduğu varsayılmıştır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, kullanılmış olan veri toplama araçları ile sınırlıdır. Araştırmada ele alınan psikolojik değişkenler, uygulanan ölçüm araçlarının güvenilirlik ve geçerlik boyutlarıyla sınırlıdır. Bu araştırma, 2020-2021 yılında İstanbul ili Gaziosmanpaşa Belediyesi ile uygun örnekleme yoluyla seçilen 2020-2021 yılında çalışmaya devam eden çalışanlarla sınırlıdır. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarından edinilen bilgiler, çalışanların bu ölçeklere verdiği samimi cevaplarla ve ölçeklerin ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.

1.6. Araştırmanın Hipotezi

Araştırmanın hipotezi şunlardır: Belediye çalışanlarının Siber zorbalık ölçeği puanları cinsiyete göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Belediye çalışanlarının

Öfke düzeyleri ve alt ölçekleri puanları cinsiyete göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Belediye çalışanlarının Siber zorbalık ölçeği puanları; yaş, aile tipi, anne-baba eğitim düzeyi, kendilerini nasıl tanımladıkları, ailenin maddi durumu ve algıladıkları davranış biçimlerine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Belediye çalışanlarının Öfke düzeyleri ve alt ölçekleri puanları; Yaş, aile tipi, anne-baba eğitim düzeyi, kendilerini nasıl tanımladıkları, ailenin maddi durumu ve algıladıkları davranış biçimlerine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Belediye çalışanlarının siber zorbalık eğilimi ölçeği puanları ile öfke düzeyleri ve alt ölçek puanları arasında anlamlı ilişkiler vardır.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

2.1.1. Siber Zorbalık Nedir?

Teknoloji dünyasındaki gelişmeler ve teknolojik araçların çeşitlenmesi kullanıcıların kısa sürede ilgisini çeker duruma gelmektedir. Bu araçların kullanımı gerek olumlu bir şekilde kullanılırken gerek olumsuz davranışların gösterim alanı olarak da kullanılmaktadır. Böyle ki teknolojik araçların daha fazla kişiye daha kısa sürede ulaşılması kolaylığı kendini hemen hemen her ortamda gösteren saldırganlık davranışına yeni bir alan bulmaktadır(Onat, 2009). Teknoloji dünyasındaki gelişmeler bizlere aradıklarımıza hızlı bir şekilde ulaşabilmemizi sağlamak, yeni ve farklı insanlar ile iletişim kurmamızı imkân sağlamak gibi yapabildiğimiz her şeyin artık çok çeşitli teknolojik araç ile yapılabilmesi hayatlarımıza çok büyük kolaylık sağlarken teknolojik araçların bunların yanı sıra da olumsuz getirileri de olabilmektedir (Yaman, Eroğlu, Peker, 2011).

Günümüzde artık herkesin çok kolay bir şekilde ulaşabildiği teknolojik araçlarının, insanların birbirlerine daha kolay ulaşabilmesine, yeni insanlar tanınmasına, merak edinilen bilginin hızla öğrenilip ve diğer kişiler ile kolay paylaşılabilmesine imkân sağlaması ve alış veriş gibi yüz yüze yapılabilecek birçok aktiviteyi teknolojik araçlar ile hızlı ve kolay bir şekilde yapılabilmesine imkân sağlayan birçok yararı olduğu görülmektedir (Peker, 2015).

Teknolojik araçların sağladığı kolaylıklar ve yararları gibi zararları da muhakkak bulunmaktadır. Bu zararlı davranışlar; teknolojik araçların bilinçsiz ve sınırsız kullanımı, başkalarına ait bilgilerin izinsiz alınması ve paylaşılması gibi istismar içeren davranış örüntüleridir (Erdur- Baker ve Kavşut, 2007).

Bu zararlı davranışlardan biri de çok sık karşılaşılan ve çok tehlikeli olan zorbalık davranışının teknolojik araçlarla yapılan şekli olan siber zorbalık davranışdır (Özer, 2016). Siber zorbalık davranışı kendini koruma noktasında yetersiz olan kişilere karşı teknolojik araçlar ile yapılan kasıtlı zarar verme ve yıkıcı duyguları içeren kendini yenileyen zarar verme davranışlarıdır (Özer, 2016). Arıca (2011) siber zorbalık davranışını tanımlarken bu davranışının birey veya grup tarafından

yapılabileceğini, kasıtlı bir şekilde çeşitli teknolojik araçlar vasıta ile sanal yollarla karşıdaki kişi veya gruplara zarar verecek davranışlar olduğunu ifade etmektedir (Özer, 2016).

Teknoloji dünyasındaki değişimlerin etkileriyle birlikte artık çocuklar çok küçük yaşlarda cinsellik ve olumsuz içeriklerle olması gereken zamandan daha önce ve olumsuz bir şekilde karşılaşmaktadır. Yapılan bir sürü araştırma ve öneriler ile birlikte risk oluşturan bu duruma çözüm getirilmek, sorunları en aza indirerek gelecek nesillerin geçmişlerinden ve ahlaki değerlerinden uzak yaşamasına engel olunması hedeflenmektedir (Tarhan 2009).

Yapılan araştırmaların sonuçlarına göre siber zorbalık davranışını ifade ederken dikkat çeken ortak noktalar; kimlik belirtmeden yapılan rahatsız edici aramalar ve mesajlar, kötü içerikli mesajlar, zararlı içerik paylaşımı, kişilere özgü bilgi ve mesajları kişilerin izinleri olmadan paylaşılması, şantaj yapılması ve şiddet ve cinsellik içeren mesajlar ve paylaşımlar olduğu ifade edilmiştir. Araştırma sonuçlarında ortaya çıkan bir diğer çarpıcı sonuç ise bütün bu yapılan öfkeli davranış örüntülerinin siber zorbalık davranışı ile açıklanamayacak olmasıdır (Usta, 2013). Teknolojik araçların kullanımının yaygınlaşması ile birlikte bağımlılıklar, saldırgan ve yasaklı sitelere girilmesi, kişi veya kurumların özel hesaplarına erişim ve her türlü kötü amaçlı kullanımı içeren davranış örüntüleri teknoloji ile birlikte karşımıza çıkan sorunlar olmaktadır (Çelen, Çelik, Seferoğlu 2011). Dünyada teknolojik araçların gelişmesi ve çeşitlenmesi ile birlikte geleneksel bir saldırgan davranışı olan zorbalığın sanal ortamdaki versiyonu olan siber zorbalık davranışı ile karşılaştık. (Lacey, 2007).

Siber zorbalık davranışı kişinin karşıdaki kişiye kasıtlı bir şekilde zarar vermesi noktasında geleneksel zorbalıkla aynı özellikleri barındırmaktadır (Kowalski, 2008; Olweus, 1999). Siber zorbalık ve geleneksel zorbalık davranışlarının bir diğer ortak noktaları ise; bu davranış örüntülerinin sürekli devam etmesi ve mağdur olan kişinin zorba karşısında orantısız bir şekilde güçsüz olmasıdır (Kowalski, 2008).

Siber zorbalık davranışını geleneksel zorbalık davranışından ayıran ve daha riskli bir durum haline getiren siber zorbalık davranışının isimsiz ve farklı ortamlarda gerçekleşiyor olmasıdır (Kowalsk, 2009).

Bill Belsey siber zorbalığı 2003 yılında yinelenen zarar verme davranışının sanal bir ortamda gerçekleşmesi olarak tanımlamıştır (Tanrıkkulu, 2015). Siber zorbalık

davranışının açıklanmasında göze çarpan ortak noktalar; bu davranışın teknoloji araçlarıyla birlikte canlı olarak yapılıyor olması ve kişileri istemsiz bir zorunluluğunun içine çekiliyor olmasıdır (Hinduja ve Patchin, 2010).

Bir davranışın siber zorbalık davranışı olarak isimlendirebilmek için o davranışı yapan kişinin mağdur olan kişiye zarar verme duygusuyla davranışlarda bulunması, mağdur ve zorba olan kişilerin arasında orantısız bir güç dengesizliğinin olması ve bu davranışının kendi tekrarlayan bir örüntüde gerçekleşiyor olması gerekmektedir (Vandebosch and Van Cleemput, 2008).

Teknolojik araç ve internet kullanan kişilerin yaş skalasının çok küçük yaşlara inmesi ve bu araç-gereçlerin çok fazla ve bilinçsizce kullanılması siber zorbalık davranışının çok sık görülmesine neden olan faktörlerdir (Sarı ve Seferoğlu, 2019).

“UNICEF ve BM Genel Sekreteri Çocuklara Yönelik Şiddet Özel Temsilcisi

(SRSG) tarafından Eylül 2019’da açıklanan anket sonuçlarına göre 30 ülkede her üç gençten biri çevrimiçi zorbalığa maruz kalmakta, her beş çocuktan biri de siber zorbalık ve şiddet gibi nedenler yüzünden okula gidemediğini belirtmektedir” (Unicef, Eylül-2019). Siber zorbalık kelimesini 2004 yılın da Kanadalı bilim insanı olan Bill Belsey ilk kez kullanmıştır (Bauman, 2007). Göldağ (2017) siber zorbalığı “Güçlü olan birinin veya birilerinin kendilerinden daha güçsüz olanlara karşı sistematik ve tekrarlı olarak uyguladığı fiziksel ve psikolojik baskı şeklinde tanımlanabilir. Zorbalığın var olduğundan söz edebilmemiz için mağdurla zorba arasında bir güç dengesizliğinin olması, sürekliliğin olması ve sistematik olarak yapılması gerekmektedir.” şeklinde ifade etmiştir.

Siber zorbalık davranışı teknolojik araç ve gereçler yoluyla sürekli yapılan zarar verici davranış örüntüleri olup geleneksel zorbalıktan daha ağır etkiler bırakmaktadır (Arıcak, 2009). Geleneksel zorbalığın teknolojik araçlar yoluyla yapılan versiyonu olan siber zorbalık davranışı sanal, online ve elektronik zorbalık olarak da ifade edilmektedir (Göldağ, 2017).

Siber zorbalık davranışının da kimliğin bilinmemesi ve yapılan zorba davranışının devamlı orada kalıyor olması siber zorbalık davranışını daha riskli boyutlara taşımaktadır. Kişilerin bu davranışları yaparken hem zorba hem de mağdur olabildikleri görülmektedir (Shapka, 2017).

2.1.2. Siber Zorbalığın Türleri

Arıcak (2011) siber zorbalık davranışını iki başlık altında inceler bunlar; elektronik zorbalık ve iletişim zorbalığıdır. Elektronik ortamda yapılan zorbalık davranışı; kişilerin izinsiz hesaplarına girmek, hesaplarını çalmak, virüs içerikli mailler atmak, izinsiz resimlerini çalmak, gibi bir takım zarar verici davranışlar olarak bilinir. Böyle siber zorba davranışları gösteren kişiler genellikle karşılarındaki kişilerin elektronik araç ve gereçlerine zarar vermeyi ve onları kullanılamaz duruma getirmeyi amaçlarlar. İletişim zorbalığı ise, teknolojik araç ve gereçler ile tanıdık veya tanımadık insanların özel hayatlarına müdahale etme, onların arkasından konuşma, onlar ile dalga geçme, izinsiz bir şekilde resim, video, mesajları alıp bir başkaları ile paylaşma gibi karşıdaki kişilere zarar veren, iletişimi olumsuz duruma sokan olumsuz davranışları bütünü olarak nitelendirilebilir. Elektronik ortamda yapılan zorbalık davranışı zorbalığa maruz kalan kişilerin davranışlarını direk etkilemez fakat internette yapılan zorbalık davranışını hiçbir vasıta olmadan etkiler. Teknolojik ortamdan meydana gelen zorbalık davranışı ile iletişim zorbalık davranışı siber zorba davranışlarının en bariz öne çıkan iki alt başlığıdır. Mağdurların internet şifrelerinin çalınması, internet sitelerin çalınması, izinsiz olarak bilgilerine ulaşılması gibi durumlar teknolojik ortamda meydana gelen en bariz öne çıkan siber zorbalık davranışlarıdır (Özer, 2016). Arıcak' a göre "kişilerin elektronik ortamlarda sürekli olarak rahatsız edilmesi ve kendilerine ait olan kişisel bilgilerinin istenilmeyen şekilde kullanılması da kişilere psikolojik olarak zarar verdiği için elektronik psikolojik zorbalık olarak adlandırılmaktadır" (Arıcak, 2012, s. 23).

Siber zorbalık davranışı çok değişik şekillerde kendini göstermekte (Willard, 2005; Akt: Özer, 2016). Bu davranışlar aşağıda görüldüğü şekilde örnekler ile birlikte verilmiştir;

Kışkırtma: Bireye ve ya gruba yönelik kötü duygu durumlu, sert, özel içerikli mesajlar yollamak.

Tehdit Etme: Birçok kez tekrarlanan, kişinin gözünü korkutucu, öfkeli, acı verici ve dedikodu içeren tehditlerle taciz etme.

İftira: Bir birey veya gruba karşı onların izinlerini almadan başka kişilere onların haberi varmış gibi yalan yanlış, hakaret edici sözler söylemek ve internetten aktif olarak zararlı araçlar yollanmasıdır.

Başka Bir Kimliğe Bürünme: Hesabına girdiğimiz bireyin izni alınmadan şifresini çalmak hesabın sahibine bir takım sorunlar doğurur ve o kişinin hak etmediği durumlara düşmesine neden olabilir bu durumda mağdurda bir takım psikolojik sorunlara temel hazırlayabilir.

Açığa Çıkarmak: Birey ya da grup ile ilgili söylenmemesi gereken, kişinin sakladığı bilgileri ondan izin almadan yaymak.

Dışlama: Bir kişiyi bilerek ve isteyerek bulunduğu gruptan çıkarma.

Siber Taciz: bir bireyin tanıdığı veya tanımadığı bireye süreklilik arz edecek bir şekilde mesaj göndermesi ve bu mesajların hakaret edici olması kişiyi taciz etmektedir. Ülkemizde bu konuda yapılmış olan araştırmalardan elde edilen sonuçlar ile en çok gözüken siber zorbalık davranışların sıralaması yapılmıştır. Yaygın olarak adlandırılan bu davranışlar; sohbet odasından kişiyi kovmak, aynı şekilde o kişiye hakaretler de bulunmak ve kişiden elde edilen dokümanları izinsiz bir şekilde paylaşma kişinin özel hayatına taciz etmektir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Topçu ve Erdur-Baker, 2007).

Chisholm (2014) siber zorbalığın görülme biçimlerini şöyle sıralamıştır:

• Sahte Bir Profil Kullanma (Catfishing): Kişin kendisine ait olmayan bir profil hesabı ile karşısındaki kişi veya kişileri kandırmasıdır.

• Hilekârlık yapma (Cheating): Yasal olmayan gruplar oluşturularak mağdurun oyuna erişiminin engellemesidir.

• Aşağılayıcı hareketlerin yaygınlaştırılması (disseminating derogatory insults): Bir gurubu ya da bir kişiyi rezil etmek, utandırmak için yazılan yazılardır.

• Kızgınlık (Flaming): Sosyal platformlarda açık olarak mağdur olan kişilere karşı beslenen düşmanlık durumudur.

• Sanal taklit (Impersonating): Zorbaların mağdur olan kişileri taklit etmesi olarak ifade edile durumudur.

• Zorbalığa dâhil etme (Slamming): Siber zorba kişiler durumu izleyen kişileri bu duruma dâhil etmesi durumudur.

• Sızma (Ratting): Mağdur olan kişinin özel bilgilerinin yazılım programları ile ulaşılması ve bu bilgileri aleyhine kullanılması durumudur.

• İlişkisel Saldırganlık (Relational aggresion): Siber zorba kişi, mağdurun sosyal ağlarındaki bilgileri değiştirerek ve yalanlar söyleyerek kişiyi sosyal ortamından dışlayarak yaptığı durumudur.

- Cinsel İçerikli Paylaşımlar (Sexting): Kişilerin sosyal ağlarda cinsel içerikli fotoğraflarının izinleri olmadan paylaşılması durumudur.

- Şok Trolleme (Shork trolling): Mağdur olan kişiyi öfkelenmek, kızıştırmak adına sosyal ağlarda yapılan davranış durumlarıdır.

- Sanal taciz (Stalking): Kişiyi sanal ortamda rahatsız etme durumu olarak ifade edilmektedir.

2.1.3. Siber Zorbalık Araçları

Siber zorbalık, bilerek mağdura zarar vermek için bir kişi ya da grup tarafından, cep telefonu, anlık veya devamlı mesajlar, elektronik postalar ve rezil eden sayfalar gibi teknolojik iletişim araçlarının kullanımı barındırır (Anderson ve Sturm, 2007).

Siber zorbalık davranışı ile ilgili yapılan açıklamalarda araştırmacıların hem fikir oldukları yer; cep telefonu, internet, bilgisayar gibi birçok teknolojik araçların vasıtasıyla gerçek ortamda olmayan gerçek davranışlardır. Siber zorbalık davranışının adlandırıldığı bu özelliği onu klasik zorbalıktan farklı kılmakta ve zorbalık yapan bireyin, zorbalık yapılan kurbanına her zaman, her türlü ortamda ulaşabilmesine olanak sağlar. Teknolojik çağda ortaya çıkan yenilikler, siber zorbalık davranışının daha çok araç ve gereç kullanılarak yapılmasına neden olur. Literatürde bu konu ile ilgili çalışmalara bakıldığında siber zorba davranışı yapan kişilerin kullanmış oldukları en önemli araçlar aşağıdaki araçlardır (Özer, 2016).

Telefon

Usta (2013), siber zorbalığı yapan kişiler karşısındaki kişilere telefonu kullanarak mağdurlara zarar vermek, kötü veya cinsel içerikli mesajlar göndermek, mağduru korkutacak resim, videolar göndermek hatta mağdura karşı yapılan bu kötü davranışlar yapılırken mağdurdan izin alınmaz, mağdurun özel hayatı ihlal edilir.

E-posta

Mailler kullanmamız artık hayatımızın birçok alanında kolaylıklar sağladı. Maillerimiz aktif olmadan da kullanımın olması sağladığı başka bir kolaylıktır. Sağlayan tüm kolaylıklar bireyin yaptığı zorbalık davranışlarını mail yoluyla yapmasına neden olabilir (Odabaşı ve diğerleri, 2007; Akt: Peker, 2013).

Sosyal ağ siteleri

Kişilerin kendilerini tanıttıkları, kendilerine özgü oluşturdukları sayfalardan oluşan internet ağlarına sosyal ağ denir. Bu ağlar ile birlikte kişi hiç tanımadığı çok uzaktaki kişiler ile iletişime geçmesine olanak yaratır ve kişiler karşılıklı olarak birbirlerinin sayfalarını görmelerini sağlayan internet gerektiren bir platformdur. Sosyal ağların ortaya çıkmasında hedef kişilerin tanımadıkları kişilerle rahat iletişime geçip sosyalleşmeleri ve tanıdıkları kişiler ile bağlarını koparmadan devamlı olarak iletişimde olunmasıdır. Son zamanlarda popüler olan ve gelişmeye açık olan araçlar; Facebook, Instagram, Twitter, Kontaktet ve Swarm bunlardır. Bu araçlar dünyada aktif bir şekilde kullanılan ve çok ilgi gören araçlardır. Bu araçların çok popüler olması araçları sürekli yenilenmesine, değişmesine neden olmaktadır (Toprak ve diğerleri, 2009; Akt: Peker, 2013). Bu sitelerde en çok karşılaşılan sahte karlıklar yaşı tutmayan veya kimliği gizlemek isteyen kişilerin sahte hesaplar açmasıdır. Bütün bunların olmaması için aileler çocuklarının zorbalık yapamayacakları, zorba davranış dışındaki uygulamalar da bulunmalarına olanak sağlamalarıdır “Daha fazla takipçi veya arkadaş sahibi olarak popüler olma konusundaki toplum baskısı, çocukları, kendilerini savunmasız bırakacak şekilde, yabancıları arkadaş olarak kabul etmeye ve kişisel bilgilerine erişimlerine izin vermeye itebilmektedir” (Rogers, 2010, s. 34). Randi Zuckerberg tarafından geliştirilen Facebook günümüzde çok aktif ve popüler bir sosyal paylaşım sitesidir. Randi bu siteyi üniversitedeki öğrencilerin birbirleri arasında sosyalleşme olsun ve birbirleri ile her türlü materyal paylaşımı kolay olsun diye 4 Şubat 2004’ te açmıştır. Tanıdık veya tanımadık kişilerle ile sohbet etmek, onlara resimler, videolar göndermek, her türlü materyal paylaşmak, aktif olarak oyun oynamak, gibi sosyalleşmeyi sağlayan birçok uygulamayı yapmak için kurulmuştur Facebook (<http://www.facebook.com.tr,2017>). Facebook kullanıcılarının sayfalarına izinsiz girerek kişilerin özel paylaşımlarını ve bilgileri gizlenmesi diğer kullanıcılar tarafından çok rahat ele geçirilebilir. Ama kullanıcılar gizlilik ayarlarını düzenlerse siber zorbalık yapılmasına engel olabilirler. Gizlilik ayarı yapılmaz, özel bilgilere herkes kolayca ulaşırsa kişinin resimleri, mesajları, videoları çok rahat bir şekilde ele geçer ve izinsiz kullanılabilir, başka kişiler ile paylaşılabilir. Fakat gizlik ayarlarını yapmış olmak bazen çözüm olmaya bilir çünkü şifre kırıcılar gizlik koysanız dahi bilgilerinize ulaşmakta zorlanmazlar. Bu duruma örnek verecek olursak kişinin herhangi bir ortamda paylaşmış olduğu bir resmini veya videosunu kişinin izni olmadan

Facebook da paylaşması kişi rahatsız olur ve şikâyetle bulunur. Son zamanlarda yaşanan bu olaylar çok fazla olmakta ve mahkeme ile sonuçlanmaktadır (Kalaman, 2011).

Sohbet odaları

Sohbet amaçlı kullanılan sitelerde birbirlerine mesaj gönderip sosyalleşmektedir kişiler. Yapılan bu mesajlaşmalar özel veya herkesin görebileceği şekilde de olabilir (Usta, 2013).

Forumlar

Kişilerin ortak bir alanda ilgilenmesi ve bu alanlar ilgili olarak iletişim kurdukları, konu hakkındaki görüşlerini bildirdikleri bir yerdir. Forum sitelerinde amaç aynı konu üzerinde ilgilenen kişilerin birbirleriyle bilgilerini paylaşmalarına, bu konuda birbirlerine yardımcı olmalarına, gerektiğinde kişilerin tartışmasına neden olan kişilerin daha sonrada girip görmesine olanak sağlayan bir iletişim ortamıdır. Form sitelerine giriş yapabilmek için gerekli kurallara uyacağımızı belirterek girebiliriz bu süreçte hiçbir para ödemesi yapmak gerekmemektedir. Ama üye olmak rumuz kullanmanız gerekmektedir. Üyesi olduğumuz forum sitesine rumuzumuz ve şifremizde girebiliriz. Ama üye olmadan da forum sitelerine giriş yapanlar var ama bu kişiler forum sitesindeki her olanaktan yararlanamazlar mesela görüşlerini bildiremezler (Odabaşı ve diğerleri, 2007; Akt: Peker, 2013).

Web siteleri

Web siteleri yoluyla yapılan siber zorba davranışların çoğunda siber zorba davranışa mağdur kalan kişi zorbayı tanımamaktadır. Böyle bir durumda kalındığında sitenin yönetici veya yetkili kişilere bildirimlerde bulunulmalıdır ve böylelikle o siteler kaldırılın (Eroğlu, 2011). İnternete paylaşılan resim ve videolarla ile özel yaşamlarını ortaya döken insanlar kişilik haklarının ihlal edildiği özel bir durumdur. İnternet sitelerinde paylaşılan özel materyaller veya mesajlar kişilerin özel hayatlarına zarar vermektedir. Bir web sitesinde, internet kullanıcısının resmini, videolarını, mesajlarını, bilgilerini haberi olmadan alınması ve paylaşılması kişiyi mağdur etmektedir. Bu durum kişinin özel hayatına müdahaleye neden olmakta ve çok sorun oluşturabilmektedir (Kalaman, 2011). Hepsini tamamlamak adına, web sitesinin sahibi olan kişi, siteye üye olan kişilerin özel bilgilerini paylaşıldığı ortamdaki bilgileri siber zorbalığı yapan kişilere kötü materyaller olarak gönderebilir (Özer, 2016).

Anlık mesajlaşma (Instant Message): 1990'lı yıllarda daha aktif olarak kullanılmaya başlanılan, tek veya grup tarafından sanal ortamda gerçekleştirilen mesajlaşma olarak ifade edilmektedir (Kelly, 2010). Anlık haberleşmeyi kolaylaştıran mesajlaşma şuan herkes tarafından en çok kullanılan teknolojik araçların başında gelmektedir (Boneva, Quinn, Kraut, Kiesler ve Shklovski, 2006).

Cep telefonları (Mobile Phones): Siber zorbalık davranışı günümüzde en çok gençler tarafından, cep telefonu ve internet yoluyla yapılmaktadır (Slonje ve Smith, 2008).

Elektronik posta (e-mail): Elektronik posta çok fazla kişinin kullandığı eğlenceli sohbetlerin yer aldığı bir alana dönüşmüştür (Horowitz, 2009).

Sosyal paylaşım siteleri (Social Networks): Sosyal paylaşım siteleri kişilerin sanal bir şekilde görüştükleri, konuştukları ve arkadaşlık ilişkileri oluşturabildikleri yerlerdir (Kwak, Lee, Park ve Moon, 2010; Bodin ve Crona, 2009).

2.1.4. Siber Zorbalığın Nedenleri

Siber zorbalık davranışı kendini daha çok ilişki nedenli sorunlar ile göstermektedir (Mesche, 2009). Yapılan bir araştırma da lise öğrencilerinin dışsal motivasyon kaynaklarından ziyade içsel motivasyon kaynaklarının siber zorbalığa neden olduğu sonucu bulunmuştur (Varjas, Talley, Meyers, Parris ve Cutts, 2010). Yapılan başka bir araştırma da siber zorbalığın nedeni olarak, siber zorbanın arkadaş ilişkilerine zarar vermek istemesi, siber zorbanın intikam almak istemesi ve iletişimin sanal bir ortamda olması sonucu bulunmuştur (Crosslin ve Golman, 2014). Siber zorbalık davranışının sanal bir ortamda gerçekleşmesinin kişiye verdiği cesaret, Siber zorbalık yapan kişilerin kişilik özellikleri incelendiğinde; sınırlara uymayan, öfkesini kontrol edemeyen ve sorunlarını bastıran kişiler oldukları görülmüştür (Camodeca ve Goossens, 2005). Siber zorbalık davranışın nedeni olmaktadır (Hoff ve Mitchell, 2009).

Arıcak (2009) yaptığı çalışmada, siber zorba ve mağdur olan kişilerde ruhsal bozukluk belirtileri olduğu görülmüştür. Arıcak ve arkadaşlarının yapmış oldukları bir araştırma sonucunda öğrencilerin yüzde 37,7' ninin siber zorbalık yaptığı ve yüzde 23,8' ninin siber zorba olmanın yanında mağdur olduğu ve yüzde 5,9' nunda sadece mağdur oldukları sonucu bulunmuştur (Arıcak ve ark. 2008).

2.1.5. Siber Zorbalığın Sonuçları

Siber zorbalık davranışı, davranışı yapan, davranışa maruz kalan ve davranışa şahit olanların her birinde farklı olumsuz etkiler bırakmaktadır (Raskauskas ve Stoltz, 2007). Siber zorbalık davranışının sonuçları çoğu zaman geleneksel zorbalık davranışından daha riskli olabilmektedir (Diamanduros, Downs ve Jenkins, 2008). McNeely, Nonnemaker ve Blum'un (2002) yapmış oldukları çalışma sonuçlarında: siber zorbalık davranışına uğramış kişilerin %40'nin duygu durumunda çöküş, %30'nun özgüvensiz, %20'sinin saldırgan ve %10'nun ise yansız olduğu sonucu çıkmıştır. Siber zorbalık davranışının sonucunda en sık yaşanan duygu öfke duygusudur (Yaman ve Peker, 2012). Siber zorbalık davranışın kim tarafından yapıldığının bilinmemesi durumu mağdur olan kişilerin endişe sorunları yaşamasına neden olmaktadır (Bauman, 2007).

Teknolojik araçların gelişmesi, çeşitlenmesi, internet kullanımının yaygınlaşması ve kullanan kişi sayısının artması bu gelişmelerin olumlu yanları ile birlikte olumsuz birtakım ilişki sorunu olan siber zorbalık davranışı ile tanışmamıza neden olmuştur. Yapılan araştırmalar ışığında siber zorbalık davranışı her iki tarafın da olumsuz bir şekilde etkilendiği ve bu davranışın sürekli bir biçimde kendini yinelediğini sonucunu görmekteyiz. Siber zorbalık davranışı genelde ilişki sorunu yaşayan bireylerde gözükmemektedir fakat kişilerin gerçek kimliklerini gizleme kolaylığının olması bu davranışı yapmada bireylere cesaret vermektedir. Siber zorbalık davranışının sonucunda mağdurların riskli ruhsal sorunlar yaşandığı görülmektedir. Siber zorbalık davranışının sosyal ağlar ile birlikte daha hızlı ve daha fazla kişiye yayılması, bu hızlı yayılma durumunun kontrol edilmesinin çok güç olması riskli sonuçlar oluşturmaktadır.

2.2. Zorbalık

2.2.1. Zorbalık Nedir?

Zorbalık kavramını kısa bir şekilde tanımlayacak olursak, karşısında bulunan kişi veya nesnelere zarar verme güden saldırganlık içeren davranışlar olarak tanımlarız. Zorbalık olarak nitelendirilen davranışlar, mağdurda acıtma ve üzme gibi duygular ortaya çıkaran yıkıcı, kırıcı davranışlardır. Mağdur olan kişiler, zorbalık davranışını meydana getirenlere karşılık verememekte, hatta kendilerini koruyamamaktalar (Çinkır ve Karaman- Kepenekçi, 2003).

Zorbalık davranışı yeni yeni araştırması konusu olmuştur daha önceden zorbalık kavramı saldırganlık kavramının bir parçası olarak ele alınıyordu. Davranış bozuklarında saldırganlık davranışı, kişinin kasıtlı olarak karşısındaki kişilere kırması, zarar verici davranışlarda bulunması olarak tanımlanmaktadır. Sahip olunun tüm nesnelere karşı zarar verici, kırmak, yıkmak amacıyla yapılan tüm davranışlar saldırganlık olarak nitelendirilir. Bu davranışlar doğrudan ve ya kişinin haberi olmadan da yapılabilir, dozu fazla veya az da olabilir, özel bir duruma veya özel olmayan bir durumda olabilir, isteyerek de olabilir. Ayrıca kişi farkına varmadan da olabilir, kişinin bunu yapmada bir amacı da olabilir yoksa amaçsızca da yapılan bilen sözle veya davranışlarla kendini gösteren davranışlardır. Davranışın yapılış amacına bakılır davranışı zorbalık olarak adlandırmak için davranışın zarar verme durumu söz konusu ise zorbalık olarak nitelendirilir davranış. Yapılan davranışlar mağdura fiziksel veya sözel olarak hiçbir zarar vermese dahi davranış zorbalıktır. Eğer kişi karşısındaki kişiyi bilerek değil, farkına varmadan kırar, üzer, zarar verme durumda bulunursa bu durum zorbalık olarak görülmez. Zorbalık davranışı bir ya da birden fazla kişinin kendinden güçsüz gördüğü kişilere bilerek devamlı olarak yaptıkları kırıcı, zarar vermektan kaçmayan mağdurun kendini korumakta zorlandığı görülmektedir. “Kurbana karşı isteyerek yapılan zarar verme amacı olan fiziksel, bilişsel, sosyal ve ruhsal açıdan zarar veren sözler ve davranışları içene alan, sürekli olarak yapılan, ya bireysel ya da gruba uygulanan, kurbanların kendilerini koruması ve savunması konusun da zorlandıkları ve zorbanın da çoğu zaman bir yarar sağladığı” bir

Saldırgan davranış olarak tanımlanmaktadır (Olweus, 2003; Akt: Özer, 2016).

Zorbalık davranışını iki şekilde inceleyebilir. İlk olarak saldırganlık içeren, karşısındakini zarar verecek, kötü davranışlar, intikam alma adına karşısındakini yıpratma olarak ifade edilir. İkinci durum da ise kişi materyaller ile birlikte karşısındaki kişiden bir şeyler koparmak, onu kullanmak adına yapılan davranışlardır (Hunt, Ricciuti, Stoff, & Vitiello, 1990; Akt: Kartal-Bilgin, 2007). Farkına varmadan ama karşındakini tehdit eden zarar verici davranışlar durumda kalan mağdur buna karşılık verecek olursa bu durum savunma davranışı olarak nitelendirilir ve kişi bu davranışını öfkeli bir şekilde ortaya koyar. Bilerek yapılan zorbalık davranışında ise kişinin bir yapma sebebi olduğundan bu durumu önceden ayarlar ve o plan doğrultusunda hareket eder. Kişi etrafındaki kişilerden de öğrenebilir bu davranışı, böyle düşünüldüğünde yapılan bu zorba davranışı kişiyi istediği bir noktaya götüren

sonunda amacına ulaşılan bir davranışın öğrenilmesine neden olmaktadır. Bir isteğini yerine getirmek adına yapılan saldırgan davranışta, sonuca ulaşılan bir durum söz konusu ise kişinin tekrar aynı davranışı yapması kaçınılmazdır. Zorbalığa mağdur kalan kişi yapılan bu davranıştan ötürü korkar, üzülür ve acı çeker çünkü zorbalığa yapan kişi ile mağdur arasında bir güç dengesi yoktur, zorbalığı yapan kişi ondan gücüz olan mağdura yapmış olduğu zarar verici davranışlar, sürekli olarak görülen, davranışsal ya da sözlü olarak kendini gösteren davranışlar zorbalık davranışdır (Nansel ve diğ. 2001; Akt: Kartal-Bilgin, 2007). Zorba kişinin yaptığı davranışı tekrar tekrar yapması davranışın uygulandığı kişinin bir şey yapamadığını ortaya koymaktadır (Roland, 1989'dan aktaran: Çınkır, 2003).

Zorbalık davranışı yapan kişi ile mağdur arasındaki eşitsizlik durumu da bir tür saldırgan davranış durumudur çünkü gücü fazla olan birey, kasıtlı olarak devamlı bir şekilde gücü daha az olan bireye fiziksel ve ya sözel olarak zarar verici davranışlarda bulunabilir. Yapılan bu zorba davranışlar direkt olarak kişiye de zarar verebilir ya da dolaylı olarak kişiye zarar verebilir. Direkt olarak yapılan davranışlar, dayat atma, dalga geçme, şantaj yapma, kişinin özel eşyalarına zarar verme gibi direk olarak kişinin bütünlüğüne gelen davranışları içerir.

Doğrudan ya da dolaylı olabilir. Kişiyi dolaylı yönden etkileyen zarar verici davranışlar ise bir aracı ile kendini gösterir; arkadaş grupların çıkarma, arkasından konuşma, rezil etme gibi nitelendirilen davranışlardır. Bunun gibi bir durumla karşılaşan mağdurlar buldukları o arkadaş grubunda değerleri azalabilir, dışlanabilir hatta baskılara dayanamayıp kendisi de çıkmak isteyebilir. Kişilerin yaptıkları bu davranışlar kişilere zarar verir ama pek bunun önemi fark edilmemiş bu konu yeni yeni psikoloji literatüründe yer almaktadır (Connor, 1998; Akt: Kartal- Bilgin, 2007).

Pişkin (2002), zorbalık davranışı ile yaptığı bir araştırmasında, zorbalık davranışını açıklamakta ve zorbalıkla davranışında tekrarlanan yerlerini göstermektedir; Bunlar a) zorbalık davranışı kişinin istediği ve planlı olarak yaptığı karşısındaki kişiye davranışsal olarak veya sözlü olarak yaptığı davranışlardır, b) zorbalık davranışı tek bir defa olmamaktadır, c) zorbalık davranışına mağdur olan kişi kendini koruyacak güce sahip değildir, d) zorbalığı yapan kişiler tek veya grup olabilir aynı şekilde mağdurlarda tek veya grup olabilir, e) zorba davranışı yapan kişiler bu yapmış oldukları davranıştan kar sağlıyorlar (Akt: Özer, 2016). Çoğu zaman zorbalığı yapan kişi mağdurdan yaşça olarak daha büyüktür ve ya fiziksel görüntü olarak daha

gelişmiş, mağdura oranla kendilerini daha iyi savunabilen kişilerdir. Zorbalık davranışları çok nadir olarak tek seferde görülmektedir, genellikle devam eden bir örüntü göstermektedir (Kristensen ve Smith, 2003'ten aktaran: Çınkır, 2003). Saldırganlığın bir alt boyutu olarak ele alınan zorbalık davranışıdır. Bu davranış; öteleme, fiziksel zarar verme, dayak atma ve dedikodu çıkarma, alay etme, iftira atma ya da mağduru arkadaş grubundan çıkarmak, hakkın da olmadık şeyler söyleme, sosyal kimliğine zarar verecek, sanal ortamda olan materyal ile birlikte yapılmaktadır (Berger, 2006; Smith, 2000'den aktaran: Çınkır, 2003).

Yapılan araştırmalar da ortak noktalar üç tane zorbalık olduğudur. Bunlar; sosyal gruptan çıkarma, davranışsal ve söz ile yapılan zorbalık davranışlarıdır. Davranışsal ve sözlü zorbalıkların olmasının nedeni, kişinin direkt olarak o durumun içinde yer alması, gruptan dışlama ide çok rahat zorba davranış olabilir. Kişilerin arkasından yalan yanlış konuşmak, çıkar arkadaşlığı yapmak ve onu kullanmak, kişiye zarar verecek mesajlar göndermek gibi durumları içeren direkt gözlenen zorba davranışlardır. Dolaylı olarak zorbalık davranışları; kişilerin bağlantılı zorbalık tanımlanabilir (Olweus, 1993). (Crick ve Bigbee, 1998'de Olweus'nın yapmış olduğu çalışmasın da mağdurun, davranışı yapan kişi arasında eşit olmayan fiziksel bir farklılık söz konusudur. Bu durum fiziksel ve ruhsal olarak farklı özellikleri olan kişilerin kavga etmesi, münakaşaya girmesi, direk zorbalık davranışı olarak nitelendirilmese bile böyle olaylar çoğu zaman kurbanın kendisine yapılan zorba davranışlara karşı kendini savunamamasını göstermektedir (Akt: Aksaray, 2011).

Kurbanlar çoğu zaman, Elliot (1997) farkında olan, akıllı ve ebeveynleri ile bağlantıları iyi ve kuvvetlidir. Bu kişiler, çoğu zaman çatışmalar, bağışmalar ve kavgaların pek yaşanmadığı bir sosyal çevreden gelmektedirler. Kurbanlar böyle bir ortamdan gelmedikleri için bu gibi durumlar da ne yapacakları kestirmekte çok zorlanmaktadırlar. Sıklıkla neden bu duruma maruz kaldıklarını neden başlarına bu durum geldiği konusun da ve ne yapacaklarını düşünürler, suçun kimde olduğunu düşünürler ve hata yapıp yapmadıklarını merak ederler ama büyük çoğunluk bunu hak etmedikleri kanısındadırlar. Bu durumun en kötü tarafı zorba davranışı yapan kişi tarafından, mağdurların iyi birer kurban olduklarını gösterir çünkü kurbanlar genellikle, anksiyeteli, heyecanlı, enli saygısı düşük, korkak, içe dönük oldukları için karşılık veremeyeceklerini düşünürler (Elliot, 1997'den aktaran: Çınkır ve Karaman-Kepenekçi, 2003).

2.2.2. Zorbalık Nedenleri

Kendinden başka kişilere karşı olumlu izlenimleri olmayan, karşısındaki kişileri kıskanan, yenilmeye kabul edemeyen, hırçın olan kişiler ve ilişkilerinde başarısız olan kişilerde zorbalık davranışı daha sık gözükür. Ayrıca ebeveynleri ile zorba davranışları gören, okul başarıları düşük olan, benlik saygısı düşük olan ve kendinin beğenmeyen kişilerdeki davranışlar zorbalığa neden olmaktadır. (Çınkır & Kepenekçi, 2003). Eğitsel ve ruhsal olarak, ilköğretimdeki çocuklarda zorbalık davranışı çok olumsuz etkiler göstermektedir bu yüzden bu konu hakkında bilgi edinmek gerekmektedir. İlkokuldaki öğrenciler de ne kadar zorbalık davranış gördükleri ve ne ölçüde karşı karşıya geldikleri bilinmelidir. Zorba davranışların çeşitleri ve sıklıkları cinsiyet, sınıf seviyesi, aile gelirleri ve nüfus özelliklerinin farklı olduğu, mağdur olmada ise bu değişkenlerin risk taşıyıp taşımadıkları, kurbanın kendine olan saygısı, duygu durumunda değişiklikleri, anksiyete gibi değişkenler etkileyip etkilemedikleri araştırılmakta ama kesin bir sonuca varılamamaktadır (Kapıcı, 2003). Zorbalık davranışın nedenlerine bakıldığında aralarında güç dengesizliği olan bireylerin kendileri ile aynı veya daha fazla kişiye zarar verme amacıyla zarar veren davranışlarını karşı tarafı kıskandıkları için yaptıkları gözlenmektedir (Furlong, Soliz, Simental ve Greif, 2004; Olweus, 2005; Roland ve Idsoe, 2001'den aktaran: Çınkır, 2003). Zorba kişiler yapılan birçok araştırmada görüldüğü gibi karşısındaki kişileri kendinden zayıf gördüklerinde zorba davranış gösterme olasılıkları daha fazladır çünkü güçlerini kendi menfaatlerini korumak adına kendinden zayıf olan kişilere zarar vermek, incitmek gibi zorba davranışlar göstermekten zevk alırlar (Besang, 1989'dan aktaran: Çınkır, 2003).

2.2.3. Zorbalık Türleri

Zorbalık davranışın iki çeşidi vardır bunlar; bedensel zorbalık ve psikoloji zorbalıktır. Zorbalık davranışı uygulanan kişiler tarafından ikiye ayrılır; bireysel ve grupsal zorbalık davranışları. Aynı şekilde mağdurlarda birey ve ya grup olabilir (Fitzgerald, 1999'dan aktaran: aktaran: Çınkır, 2003).

Fiziksel: iteklemek, dayak atmak, her hangi bir organını çekme ve ya zarar vermek, silah vs. zarar verici materyal kullanma amacıyla yapılan her türlü bedene yönelik yapılan bedensel şiddetleri içerir. Sözlü davranım: farklı ve istenilmediği şekilde isimlendirme, dalga geçme, olmayan bir şeyleri varmış gibi söylenti çıkarma, tehditlerde bulunma, kötü şakalar yapma, yazılı olarak kişinin hakkında çirkin, ağır

sözler söylemek. Duygusal: sosyal çevreden çıkarma, yokmuş gibi davranma, küçük görme, kurbanın özel eşyalarını kötüye kullan ve özel eşyalarını izinsiz zorla alma bilerek arkadaşça değilmiş gibi çıkarıcı davranma. Cinsel: Sapıklık, dokunarak taciz etme, cinsel konulu mesajlar, sözler söyleme. Yapılmış olan çalışmalar da yukarıda bahsedilen davranışlarla çok sık karşılaşılmaktadır (Elliot, 1997'den aktaran (Çınkır ve Karaman- Kepenekçi, 2003).

Okulda yapılan zorbalık davranışları, "bireysel olarak ve grup olarak öğrenciler tarafından yapılan saldırgan davranışların kendilerinden daha güçsüz olarak gördükleri öğrencilerin bilerek, kasıtlı ve süregelerek rahatsızlık vermeleri ile sonuçlanan ve mağdurun kendisini koruyamayacak durumda kaldığı bir zorba davranış türüdür" (Pişkin, 2002; Akt: Özer, 2016) olarak tanımlanır. Okullar artık çocuklar için pek güvenli bir yer değil. Okulda çocuklar günlerinin büyük bir kısmını zorba kişilerle birlikte onlarda korkarak geçirmektedirler. Çocuklar yemekhanede, tuvalet ve ya okul bahçesine çıkmaktan çekinirler çünkü zorba tarafından zorbalık davranışına maruz kalmıştır bu çocuk. Okuldaki öğretmenler zorbalık yapan öğrencileri çoğu zaman fark etmezler ya da bilerek müdahalede etmekten çekinirler (Jarrett,2001; Akt: Kartal-Bilgin, 2007). 7-16 yaş Aralığındaki 130.000 okul çağındaki çocuklara yapılan bir araştırmada yapmış olduğu araştırmasındaki sonuçlarda öğrencilerin %5'nin düzenli olarak kurban oldukları tanımlanmıştır. İngiltere'de yapılmış bir çalışmadaki verilerde 11-16 yaşları arasındaki 4700 çocuğun %75'nin davranışsal olarak zorbalığa maruz kalmakta olduklarını belirtmişlerdir. (Glover, 2000) Perry, Kusel ve Perry (1988) A.B.D.'de zorbalık davranışı ile karşılaşan kişiler %10 olarak belirtilmiştir. Kanada'da ise %8 olacak şekilde açıklanmıştır (Ziegler & Rosenstein-Manner, 1991'den Akt: Beran & Tutty, 2002). Juvonen ve diğerleri (2003) Amerika'daki birinci ve ikinci öğretim okullarındaki öğrencilerin %20-30'unun zorbalıkla davranışı ile bir şekilde bağlantılı olduğunu, bu durumunda 10 milyon çocuk olarak ifade edilmiştir. Tüm bunları göz önünde bulunduracak olursan farklı kültürlerde bu olayların görülme oranlarının birbirlerinden pek de farklı olmadıkları görülmektedir (Akt: Beran ve Trutty, 2002).

Zorbalık davranışın yapıldığını ve bu davranışın önüne geçmek için zorba çocukların kişilik özelliklerini bilmek gerekmektedir. Zorba davranışı yapan çocuklar küçük, büyük fark etmez her yaşta olabilir. Yapılan çalışmalar elde edilen sonuçlarda kızların da en az erkek kadar zorbalık davranışı gösterdikleri sonucuna elde

etmişlerdir. Yapılan çalışmalar da zorba davranışı gösteren kişilerin kişiliklerin de bir bozukluk oluğu, konulan okul kurallarına uymadıkları, az kaygılı oldukları, kendilerini beğendikleri gözlenmiştir (Olweus, 1993”ten aktaran: Çınkır, 2003).

Zorbalık davranışın tarihine bakıldığında yapılan araştırmalar 1970’ler de Norveç, İsveç, Finlandiya da başladığı görölmektedir. Norveç de yapılan çalışmalar da araştırmacı Dan Olweus’un 1978’de yayınlanan Okullarda Saldırganlık isimli kitabı zorbalıkta önemli dönüm noktası olarak görölmektedir. Günümüz de bu çalışmalar İngiltere, Avustralya ve A.B.D’ de artış göstermektedir. Yapılan çalışmalar da zorbalık davranışı kavramını açıklayan araştırmacılar hem fikir değillerdir. Bazıları zorba davranışın karşısındaki kişiye bilerek düşmanca davranışlar olarak adlandırmaktadır. Diğer araştırmacılar ise zorba davranışların zorbalık olması için bu davranışların bir kere değil sürekli olarak olması gerektiğini söylemişlerdir (Griffin & Gross, 2004; Akt: Kartal- Bilgin, 2007). Türkiye de zorbalık davranışı ile yapılan çalışmalar pek bulunmamaktadır. Bu çalışmalardan birinde, Yıldırım (2001), 8 ve 11 yaşlarındaki çocuklarda zorbalık davranışı, önemli ve aile ortamı arasındaki bağlantılara bakmıştır. Çocuklar, zorba, kurban, zorba-kurban ve kontrol grubu olmak üzere dört gruba ayrılmışlardır, yetiştirildikleri aile ortamı ve dışarı atıldıkları gruplardan farklı olarak değerlendirilmişlerdir. Sosyal çevre açısından arkadaş grupları tarafından herhangi bir anlamlı farklılık görölmemiştir. Birlikte çalışma, tartışma, rahatsızlık verme, başta olma ya da içine kapanık davranışlar açısından anlamlı bir farklılık görölmüştür. Zorbalık davranışında bulunan kişiler, tartışmak ve rahatsız etme özelliklerinde anlamlı bir farklılık bulunurken, kurbanlarda çekingenlik özellikleri de anlamlı farklılık görölmüştür. En az sevilenler, zorba davranışı yapan ve zorba mağdurlarıdır bu mağdurlar, kontrol grubundaki çocuklar zorba ve zorba mağdurlarına oranla daha fazla sevilen çocuklardır.

2.2.4. Geleneksel Zorbalık ve Siber Zorbalık Arasındaki Farklılık

Siber zorbalık davranışı, normal zorbalığın sanal ortamdaki, teknolojik araçlar kullanılarak yapılan yeni bir türüdür. E-posta, mesajları, mesajlaşma odaları, cep telefonları, cep telefonu kameraları ve internet sitelerinin kullanılarak yapılan siber zorbalık normal zorbalığın yeni şekli olarak açıklanmaktadır (Usta, 2013).

Araştırmacılar sanal ortamda oluşan zorbalığın bazı faktörler ile normal akran zorbalığından farklılıklar gösterebildiğini ifade etmişlerdir. Siber zorbalık

davranışında en önemli durum zorbanın isminin öğrenilememesi olduğu belirtilmektedir. Direk olarak kişinin fiziksel bütünlüğüne zarar veren akran zorbalığında zorbalığa maruz kalanlar kendilerine bu türden davranışlarda bulunanların özelliklerini, kim olduklarını söylerken, sanal ortamda meydana gelen zorbalık olayları zaman zaman kim tarafından yapıldığı bilinmediği için bu davranışları yapanlarda farklılıklar meydana gelir. Kimliğine kimsenin ulaşamadığı sanal ortamda, insanların arkasından konuşma, iftira da bulunma davranışı gösterme ve bütün zorbalığı içeren diğer davranışları çok kolay eleştirilmeden gerçekleştirir (Peker, 2015).

Sanal ortamda yapılan zorbalığı anlamak daha zordur çünkü okulun ortamında olan zorbalığın ortaya çıkarılması daha kolaydır. Siber zorba davranışı uygulayanlar cezalandırılmadıklarından dolayı siber zorbaların farklı isimlerle farklı mailler ile açılan hesapları kullanmaları ve sohbet sayfalarına rumuz kullanarak girebilmesi, siber zorbaların kim olduklarını anlamayı ve ebeveynlerinin ve okul çalışanlarını siber zorbalığa müdahale etmesini çok zorlaştırmaktadır (Hinduja ve Patchin, 2009; Aktaran: Peker, 2015).

2.3. Öfke

2.3.1. Öfke Nedir?

Öfke, arzu edilen şeylerin gerçekleşmesine karışılması sonucunda ortaya çıkan duygu olarak ifade edilmektedir (Gençtan, 1986). Törestad (1990), öfkeyi engellenen bireylerin bu durumdan hiç haberlerinin olmaması ve bu durumu hak etmediklerini düşünmeleri karşısında ortaya çıkan duygu olarak ifade etmektedir.

Öfke literatüründeki tanımlara bakıldığında ortak nokta olarak engellenme durumu göze çarpmaktadır. Kişilerin planladıkları işlerine yapılan olumsuz müdahale sonucunda kişiler engellendiklerini düşünürler. Bu engellenme durumu sonucunda çıkan bu duygu öfke duygusu olarak açıklanmaktadır (Cüceloğlu, 1991).

Öfke duygusu engellenme durumunun dışında üzülmeye, korkma duyguları sonucunda ve üstesinden zor gelinen durumlar karşısında görülmektedir (Cartıllı, 2016). Bireyler üstesinden gelmekte zorlandıkları durumlar karşısında veya kendilerini bu durum karşısında korumak için her birey çok farklı seviyelerde öfke duygusunu yaşamaktadırlar (Şahin, 2006). Öfke, normal seyirinde bir sinir durumunu

olarak ya da yüksek şiddetli seyir alan stres temelli bir duygu olarak da açıklanabilir (Martin, Watson ve Wan, 2000; Akt: Özbay, 2013).

Öfke ile ilgili literatürdeki tanımlara bakınca ortak tanım olan engellenmenin dışında bireyin kısıtlanması, adaletsizliğe uğraması ve başa çıkması zor olan durumlar ile baş ettiği sırada ortaya çıkan duygu olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu durumda bizlere öfke duygunun kişinin kontrolü dışında gerçekleştiğini göstermektedir (Kanoğlu, 2008).

Öfke duygusu her bireyin yaşadığı olağan bir duygudur. Bu duygu sağlıklı bir şekilde ifade edilmediğinde kişinin hem kendisine hem de çevresini çok etkilen ve zarar veren bir durum haline gelebilir (Kısaç, 2005). Ayrıca öfke duygusunun ifade edilmesine yönelik gösterilen sağlıksız öfkeli davranışlar sorunları çözmede kullanılan doğru bir davranış değildir (Soykan, 2003).

Bütün bunların neticesinde öfke ile yapılan tanımlara bakıldığında bu duyguyu herkesin ve farklı şekillerde yaşadığı görülmektedir. Öfke bir duygudur ve bunu yaşamamanın değil bunu olumsuz bir şekilde ifade etmenin zarar verici olduğu görülmektedir (Öz ve Aysan, 2012).

Öfke duygusu ile diğer duygular arasında nedeni tam açıklanamayan bir ilişki söz konusudur. Yapılan araştırmalar sonucunda öfkenin, duygu durum bozuklukları, bağımlılıklar ve cinsel sorunlarla ilişkili olduğu sonucu çıkmaktadır (Gordon 1999; Akt: Özbay, 2013).

2.3.2. Öfkenin Nedenleri

Kişilerin var olan potansiyelinin üzerindeki beklentileri, öfke duygusunun yaşanmasına neden olabilmektedir (Özer, 1994). Stres seviyesinin yüksek olması kişilerde tahammülü azaltan bir unsurdur. Tahammül seviyesi azalan kişilerin daha kolay öfkelenildiği görülmektedir. Böylelikle stres dolaylı olarak öfkeye neden olmaktadır (Yazgan, 2007). Söylediklerinin veya yaptıklarının anlaşılabilmesi da kişilerde öfkeye neden olan bir diğer unsurdur (Lopez ve Thurman, 1986; Akt: Yılmaz, 2015).

Öfke duygusu her zaman geçerli bir neden karşısında yaşanmayabilir, zarar verme durumu söz konusu olmadığı zamanlarda bile kişi karşı tarafa zarar verici davranışlar gösterebilir (Cüceloğlu, 2015)

Öfkeye neden olan unsurlar; kişinin kendi iç kaynakları ve onun dışında oluşan dış kaynaklardır. Kişiye dışarıdan uygulanan olumsuz müdahalenin her biri kişiyi öfkeliendiren dış kaynaklara örnektir. Öfke duygusuna neden olan kişisel müdahaleler bir dış kaynak oluştururken kişi dışı unsurlar olan nesnelere de dış kaynak olabilmektedir (Özmen 2006). Öfkeye neden olan bir diğer unsurda kişinin iç kaynaklarıdır. Planlanan bir durumun gerçekleşmemesi ve ya kişiler koydukları hedeflere ulaşamadıklarında bu durumu kendi iç kaynaklarında anlamlandırarak kendilerine karşı öfke duymaktadırlar. Özmen (2004)' in aktarımlarına göre Gazda (1995) öfkeye neden olan etmenleri dört başlık altında toplanmaktadır:

Kaybolmalar: Önem verilen birisinin hayatını kaybetmesi, sevilen bir eşyanın kaybolması, kişinin uzuvlarından birini kaybetmesi ve ya iş kaybı gibi kayıp durumları kişide olumsuz süreçlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu olumsuz süreçler de kişilerde öfke duygusuna neden olan durumlar olabilmektedir.

Tehditler: Kişiler tehlike belirtileri olan durumlarla karşılaştıklarında, (saldırıya uğrama, savaş ya da uzun süre işsiz kalma) korku ve kaygının neden olduğu öfke duygusunu yaşarlar.

Engellenme: İhtiyaçların ve ya planlanan bir durumun gerçekleşmesine karşı yapılan olumsuz müdahale sonucunda ortaya çıkan baş edememe durumu öfke duygusunun yaşanmasına neden olmaktadır.

Reddedilme: Arzu edilen şeylerin yapılmaması durumunun kişide oluşturduğu üzüntü, depresif hal ve önemsizlik durumu öfkeye neden teşkil eden bir diğer unsurdur (Aktaran: Ekinci, 2013).

Öfke duygusu sonucunda vücutta birtakım değişiklikler meydana gelmektedir. Öfkelenen bireylerin bedenlerinde gerginlik, göz bebeklerinin büyümesi, dişlerin sıkılması, el ve ayaklarda boşalma, nefes almakta zorlanma, ağız kuruluğu, vücut ısısının yükselmesi ve terleme gibi fizyolojik belirtiler, kişilerin fiziksel olarak olumsuz etkilendiği göstermektedir (Tavris 1989; Akt: Yılmaz, 2015). Öfke duygusu sonucunda gösterilen davranışlar kişinin olumsuz etkilenmesinin yanında çevresindeki kişilere de zarar vermektedir. Bu tarz davranış örüntüleri gösteren kişilerin sosyal ilişkileri, iş hayatları ve evlilikleri hem fiziksel hem de ruhsal olarak olumsuz etkilenmektedir (Martin R. ve Watson D 1997; Akt: Kutlu & Albayrak, 2009).

Yapılan araştırmalar sonucunda öfke duygusu ile diğer duygular arasında tam olarak açıklanamayan bir durum görölmektedir. Açıklanamayan bu durumun nedeni öfke duygusu ile diğer duygularının birlikte yaşanmasının neticesinde hangi duygunun diğerinin nedeni olduğu noktada bir netliğin olamamasıdır (Jakops ve ark. 1997, Wickless ve Kirsch 1988; Akt: Çetinkaya, 2016).

Yapılan bir çalışma sonucunda çekingenlik durumu ile kırılma ve yaşanan kötü durumlar yüzünden öfkenin meydana gelmesi ile karşıdaki kişiyi suçlama arasında anlamı bir ilişki bulunmuştur (Tangney ve ark. 1996; Akt: Kutlu, 2009).

2.3.3. Öfke ve Cinsiyet, Yaş, Saldırganlık Arasındaki İlişki

Kadınlar erkeklerden farklı olarak duygularını dolaylı olarak ifade etmektedirler (Lenger 1996, Sarkın 1993; Akt: Kutlu, 2015).

Yapılan çalışmalarda öfke ile yaş arasındaki ilişkisinde, yaş ile ters orantılı olduğu sonucu elde edilmiştir (Stoner ve Spencer 1987, Siegel 1986; Akt: Usta, 2013). Yapılmış olan birçok çalışma da erkeklerin kadınlara oranla çok daha fazla saldırgan davranışlar uyguladıkları ve öfkeyi duygusunu ifade etmede saldırgan davranışları seçme yoluna gittikleri gözlemlenmiştir. Erkekler kadınlara kıyasla öfkeyi bir ifade ediş tarzı olarak daha fazla kullanmaktadırlar hatta erkekler öfke duygusu yerine başka bir koyamamaktadırlar. Kadınların öfke ifade ediş tarzları genellikle durgundur fakat madde bağımlılığı ve ağlamak da sık kullandıkları tepkilerdir. Bütün bu durumların sebebi olarak toplumun kadına yüklediği anlam olarak ifade edebiliriz. Öfkelerini dışa vurarak gösteren kadınlar yaşadıkları çevreler tarafından olumsuz karşılanırken, aksine öfke duygularını dışa vurarak gösteren erkekler olumlu karşılanmaktadır (Akmaz 2009).

Öfke ile yapılan araştırmalar da öfke tanımının uzunca bir süre göz ardı edildiği görölmektedir. Öfke duygusu uzun bir süre saldırganlık kavramı ile birbirlerinin yerine kullanılmalar ve bu duygunun tanımının biricikliğinin göz ardı edilmesi buna neden teşkil etmektedir (Novaco, 1975).

Öfke kavramı ve saldırganlık kavramı ile yapılan çalışmalara bakıldığın da çoğu zaman iki kavramın birbirleri yerine kullanıldığı gözükmemektedir. Özmen'in (2004) yaptığı çalışmasında öfke ve saldırganlık kavramlarını bir olarak kullanmıştır. Yapılan çalışmalara da aynı kavram olarak ele alınmın öfke ve saldırganlık psikoloji ve diğer bilimlerde farklı iki kavram olarak araştırma konusu olmuştur. Öfke kavramı ile

benzerlik gösteren diğerk bir kavram olan kızgınlık yine çoğuz zaman öfke kavramı yerine kullanılmaktadır (Bilge 1996). Öfke ifade etme yolu olarak seçilen saldırganca davranışlar, intikam duygusuna zemin hazırlayan karşılıklı şiddet olgusunu oluşturmaktadır (Romas A ve Sharma M 2000; Akt: Soykan, 2003). Öfke ile ilgili yapılan araştırmalar da öfkenin ifade edilme tarzları önemli bir yer teşkil etmektedir (Batıgün 2004). Öfkelerini dış nesnelere de göstererek ifade eden kişiler genellikle öfke duygu durumlarını sözlü hakaretler ve saldırgan bir şekilde ortaya koymaktadırlar. Kişiler saldırgan tavırları öfke duygusunun oluşturduğu olumsuz durumdan kurtulmak için yapmaktadırlar. Bunun yanında öfke duygusunu ifade edemeyen, bu duyguyu içlerinde yaşayan bireyler öfke duruma karşı bir savunma mekanizması kullanmaktadırlar. Öfkelerini kontrol eden kişiler ise çevreleri arasındaki ilişkilerinde hangi duygularını nasıl sağlıklı ifade etmeleri gerektiğini bilmektedirler (Starnes ve Peters 2004; Akt: Albayrak, Kutlu, 2009).

Kişilerde görülen ilişki sorunları, ruhsal sorunlar ve somatik belirtiler öfke duygusunun sağlıklı bir şekilde ifade edilmediğini göstermektedir (Balkaya ve Şahin 2003; Özer 1997). Kişilerin fiziksel ve ruhsal sağlıkları, cinsiyetleri, sosyal ilişkileri, iletişim becerileri ve motivasyonları öfke ifade etme tarzlarının belirleyicileri olabilmektedir (Yavuzer 1982).

2.3.4. Öfke İfade Tarzları

Öfkenin ifade edilmesinde farklı seviyeler ve farklı yollar kullanılmaktadır. Öfkenin nedenleri ile belirlenen bu yollar; öfkenin içe atılması, öfkenin dışa atılma ve bu duygunun kontrol edilmesi olarak açıklanmaktadır (Spielberger, 1983; Akt: Çetinkaya, 2016). Öfke duygusunun farklı şekillerde ifade edilmesindeki en önemli neden öfkenin nedeninin fark edilememesidir. Bu yoğun duygu yaşanırken ifade etmedeki seçtiğimiz yolun sebebi, bazen olay esnasında bazen de olay bittikten sonra bile fark edilebilen bu durum çoğuz zaman hiç fark edilmeyebilir. Çevresindeki insanlar tarafından dışlanacağını düşünen kişinin öfkesini ifade etmek yerine içine atması nedeni fark edilemeyen öfke ifade şekline örnektir. Öfke bazen de bir başkasına yönetilmektedir. Öfke duygusunu genellikle yokmuş gibi göz ardı eden kişilerden başka öfke duygularını açıkça ifade eden, sürekli birilerini eleştiren ve şiddetli davranışlar ile bu durumu ifade eden insanlar da vardır (Kutlu, 2016).

Öfke duygusunun ifade edilememesi ve kişinin bu duyguyu kendine yönlendirmesi durumu öfkeyi içte tutma olarak ifade edilmektedir (Tanış, 2014 28). Öfke duygusunun içe atılması bu duygunun kısa süreliğine geçmesini sağlamakla birlikte kişilerin daha riskli ve daha uzun süren ruhsal rahatsızlıklar yaşamalarına neden olabilmektedir (Goulston ve Goldberg, 2003). Öfkenin dışa vurumu söz konusu olan durumlar; bağırarak, rahatsız edici sözlerde ve davranışlarda bulunularak etrafa zarar vermeyi içermektedir (Soykan, 2003). Öfkenin dışa vurumu genelde kişinin sosyal ilişkilerini olumsuz etkileyen sonuçlar doğurabilmektedir (Deffenbacher, 2011). Öfke kontrolü durumu kişinin bu duyguyu fark etmesi ve bu durum karşısında öfkesini sağlıklı bir şekilde ifade etmesidir (Akmaz, 2009). Öfke duygusunun sağlıklı bir şekilde ifade edilmesindeki ilk adım bu duygunun farkına varılmasıdır. Bu duygunun farkına varmak, bu durumun ortaya çıkardığı intikam örüntüsünün devam etmesini engelleyip, sağlıklı bir şekilde ifade edilmesine imkân sağlamaktadır (Fitzgibbons, 1986). Bu duygu sağlıklı bir şekilde ifade edilemediğinde bu durum kişilerin hem fiziksel, ruhsal sağlıklarına hem de sosyal ilişkilerine zarar verebilmektedir (Şahin, 2015).

Öfke duygusunun ifade edilmesinin zararlı sonuçları olabileceği gibi kişinin kendini korumasına imkân sağlaması noktasında olumlu yanları da bulunmaktadır (Köknel, 1982). Öfkeli davranışlar bazen kişinin engellenmesi durumunu ortadan kaldırmaya yardımcı olabilirken bazen de kendine ve etrafına vereceği zararlar noktasında olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir (Cüceloğlu, 1991).

Öfke duygusunun ifade edilmesi noktasında hem olumlu hem de olumsuz sonuçlarla karşılaşmaktadır. Kişiler öfkelerini karşılarındaki bireylere yönelik olumsuz ifade etmek veya kendi içlerine döndürmeleri öfke duygusunun olumsuz ifade edilmesini göstermektedir. Bu duygunun kişinin kendisine ve çevresine zarar vermeden sağlıklı bir şekilde ifade edilmelidir (Tarhan, 2019).

Öfke duygusu duruma özgü ve kısa süreli olabileceği gibi kronikleşmiş ve daha riskli olabilir. Kronikleşen öfke duygusunu riskli yapan unsur; bu duyguya sahip olan kişilerin, duruma özgü öfke yaşayan kişilerden daha yoğun bir şekilde öfke duygusunu yaşamalarıdır (Lench, 2004).

Durumsal olarak ifade edilen öfke türü bir sebebe dayalı ve aniden ortaya çıkmaktadır. Bu öfke türü kişide yapıcı bir etki ortaya koymaktadır. Durumsal öfke

gösteren kişiler çoğu zaman kendilerini kontrol edebilmektedirler. Bu şekilde davranan kişiler daha sakin olurlar ve daha kolay rahatlarlar. Bu öfke türünde kişi bu durumu kabul eder ise kendini ve öfke duygusunu kontrol edebilmesi daha kolay olacaktır. Kendisini ve öfke duygusunu kontrol edemeyen kişi ani davranışlar gösterir ise bu durum ortadan kalktıktan sonra yapmış oldukları yüzünden etrafındakilere karşı bir mahcupluk hissedebilir (Aksu 2015). Bireylerin ani davranışlar göstermesinin sebebi kendilerini yaşanan olayda haklı görmeleri neden olmaktadır. İnsanlar beynini uyarak sinir sistemini devreye sokarlar ve kısa süreli bir rahatlama yaşarlar (Beyazaslan, 2012).

Sürekli öfke durumsal öfkenin hangi zaman aralıkları ile yaşandığını ortaya koyar (Tatlılıoğlu ve Karaca, 2013). Sürekli öfke de kişiler öfkelenmeye yatkındır ve insanların çok çabuk öfke duygu durumlarında değişiklikler gözükür (Baltaş, 2008). Her zaman öfkeli olan bireylere öfkeli olduklarını söylediklerinde bu durumu kabul etmezler. Böyle davranan kişiler öfkelerinin şiddetini bu yüzden daha da artırır. Öfkelerini sürekli olarak gösteren kişiler incitmekten çok karşısındaki kişi incitmeyi daha çok yaparlar. Böyle davranan kişilerin genellikle psikolojik sorunları vardır. Bu kişilerin çok acil olarak bu konuda yardım almalarında gerekmektedir (Tarhan, 2008). Çoğu zaman öfke istenilmeyen duygu durumu olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat öfke kişilerin kendilerini koruması, istediklerine ulaşmada veya engellemelerden kurtulmak adına bireye yarar sağlayan bazı zamanda uyuma ortam hazırlayan bir duygu durum olarak ortaya konmaktadır (Cornell, Peterson ve Richards, 1999 Akt; Sütçü, Aydın, 2008). Öfke duygusu bazen az bir zaman dilimde az şiddette ve hatta bireye yarar getiren bir durum olarak ifade edilir. Bazen de öfke; çok şiddetli, çok fazla, her zaman devam eden kişiye ve etrafına zarar veren bir duygu durum olarak ifade edilmektedir. Öfke duygusunu ifade ederken çok açık bir şekilde kişilere zarar verdiği söylenmektedir. Bu durumdan dolayıdır ki çoğu kültürlerde öfke olumsuz ifadelerle açıklanmaktadır. Öfke duygusu, bireyi, sözel ve fiziksel zararlara açık bir hedef haline getirmekte, aile ortamında ve arkadaş ilişkilerinde diğer ilişkilerde anlaşmazlıklara sebep olabildiği ileri sürülürken (Schuerger 1979; Akt: Yılmaz, 2015) bireyin benlik saygısının, önemli ölçüde azalmasına doğru sonuçlanabildiği görülmektedir (Deffenbacher 1992; Akt: Kutlu, 2016). Engellenmiş öfkenin ise, yüksek tansiyon ve kanser gibi pek çok fiziksel hastalıklarla da ilişkili olduğu gözükmektedir (Bitti ve ark. 1995, Siegman 1993, Spielberg ve ark. 1991; Akt: Çetinkaya, 2016).

Aslında öfke yaşanması doğal olan, olumlu bir şekilde ifade edildiğinde sağlıklı ve uygun bir durum sağlayan bir duygudur (Baron, 1977; Köknel, 1997; Retzinger, 1991; Akt: Yılmaz, 2015).

2.3.5. Öfke Duygusuna İlişkin Kuramlar

Psikanalitik kuramın temelini oluşturan iki nokta saldırganlık ve cinselliktir. Literatürdeki tanımlamalar iki kavramı ayrı ayrı olarak ele alsalar bile Freud saldırganlık ve öfke kelimesinin aynı şeyleri ifade ettiğini söylemektedir (Cüceloğlu, 2015). Öfke, bilinçdışı bastırılan duyguların bilinç düzeyinde ifade edilmesidir (Cüceloğlu, 2000). Psikanaliz kuramının kurucu olan Freuda göre öfkenin nedeni bireyin kendi yıkıcılığına karşı oluşturduğu ölüm içgüdüsüdür (Tura, 2010). Psikanaliz kuram öfke duygusunun her bireyde içgüdüsel olarak var olduğunu ifade etmektedir (Baron, 1977). Her birey de var olan öfke duygusunu göstermek gerekmektedir (Cüceloğlu 2006). Mizah da öfke duygusunun göstermede olumlu yollar biridir (Burger, 2008).

James- lange teorisi biyolojik kuramlar arasında en önemli görülen teorilerdendir. Bu teoriye göre duyguların nedenini fizyolojik belirtilerin oluşturduğu ifade edilmektedir (Cüceloğlu, 2006). Çevresel bir uyaran bedende fiziksel belirtiler oluşmasını sağlar, bu belirtiler de öfke duygusunun yaşanmasını neden olmaktadır (Kısaç, 1997). Bu kurama göre kişiler bedenindeki fizyolojik belirtilerden sonra öfke duygusunu yaşamaktadır (Cüceloğlu, 2015).

Şuan yeni yapılan son araştırmalar da öfke kavramının açıklanması ile ilgili en çok kabul edilen görüş ise, bilişsel davranışçı bakış açıdır. Bilişsel davranışçılara göre öfke, bilişsel olarak “öfke” diye nitelendirilen ve saldırgan içerikli düşüncelerin birlikte yapıldığı ve kişinin aşırı fizyolojik olarak uyarıldığı durumu ifade eder. Yani dışsal uyaranlar ile öfke arasında direk bir ilişki yoktur, öfkeyi ortaya çıkaran kişinin kafasındaki otomatik düşünceleridir (Robins ve Novaco, 1999 Akt; Sütçü, Aydın, 2008). Novaco, öfkeyi, bilişsel-davranışsal model kapsamında tanımlamaktadır. Yapılan çalışma sonuçlarının da öfke, düşünce olarak öfke diye etiketlenen ve saldırgan içerikli düşüncelerin eşlik ettiği, yoğun bir fizyolojik zarar verme süreci olarak açıklar (Robins ve Novaco 1999 Akt; Balkaya, Şahin, 2003). Bilişsel kuramcılara göre öfke bireyin sahip olduğu öfkeye sebep olan otomatik düşüncelerin sonucu oluşur ve devamlı gözükür. Öfke de üzüntü, sıkıntı, tükenmişlik gibi otomatik düşüncelerin

ortaya koyduğu bir durumdur. Bireyi öfkelenen olaylar değildir, birey kendi kendine otomatik düşünceleri yüzünden öfkelenmektedir. Olaylarla ilgili oluşmuş bilişsel otomatik düşünceler, yorum ve değerlendirme kalıpları ve bunlardan oluşan düşünceler bireylerin öfke tepkisi ortaya koymasını gerektirdiği söylenmektedir (Ellis, 1992; Özer, 1995; Akt: Çetinkaya, 2016).

Öfkeyle birlikte davranışsal tepkilerde vardır. Öfkenin davranışsal boyutu ise öfkeyi doğuran ve kıskırtan olaya verilen tepkileri belirtmektedir (Edmonson ve Conger, 1996). Bazı kişiler öfkelerini net bir şekilde ortaya koymaktadırlar ama öfke yaşantısı ve öfkenin ifade edilmesi hedefe ve olaya göre değişiklik göstermektedir. Bazı durumlarda öfke ner bir biçimde ifade edilmeyebilir (Sharkin, 1988; Tavris, 1982; Akt: Kutlu, 2016).

Akılcı duygusal davranışçı kuram insan bir bütün olarak ele alarak, bireylerin olaylar karşısındaki yaşadıkları duyguların nedeninin, düşünceler olduğunu söylemektedir (Froggatt, 2006). Bu kurama göre değiştirilmesi zor olan ve mantıklı olmayan inançlar, öfke duygusu gibi olumsuz duygular ve davranışlar sonucunu oluşturmaktadır (Dryden & Neenan, 1995).

Sosyal öğrenme kuramına göre öfke kontrol edilemeyen bir durum değildir. Kişiler bu duyguyu gözlem yaparak veya deneyimleyerek öğrenmektedir (Björkdah, 2010). Bu kurama göre kişiler yaşamış oldukları duyguları doğuştan getirmemektedir. Kişiler bu duyguları sosyal çevrelerinden öğrenerek tekrar etmektedir (Korkma, 2013).

2.4. Literatür Taraması

Siber zorbalık-mağduriyet ile ülkemiz de yapılan çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Erdur-Baker ve Kavşut'un (2007) çalışması siber zorbalık davranışı ile ilgili verdiği bilgiler neticesinde kaynak olarak kabul edilmektedir. Yapılan bu araştırmanın sonucunda bilgisayar tablet ve telefon kullanan öğrencilerin %28'nin siber zorbalık davranışı gösterirken %30 öğrencinin ise siber zorbalık karşısında mağdur olduğu görülmektedir.

Arıcak (2009), yaptığı araştırmasının sonucunda öğrencilerin % 20 'sinin en az bir kez siber zorbalık davranışı uyguladığı, %54'nun ise bu davranış karşısında mağdur olduklarını ifade etmiştir. Araştırma sonuçlarına göre siber zorbalığın nedeni olan iki faktörün öfke ve ruhsal sorunlar olduğu görülmektedir.

Aydoğan, Dilmaç ve Deniz (2009)'in ilkökul öğrencileri ile yaptığı araştırmasında öğrencilerin %23'nun ömürlerinde tek sefer siber zorbalık davranışı yaptıklarını, %33'nun ise tek sefer bu duruma mağdur kaldıklarını rapor etmiştir.

Arıcak ve diğerleri (2008), lise öğrencileri ile yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin %36'sının siber zorba davranışlar gösterdikleri, %6 'sının siber mağdur oldukları ve %24'nun ise hem siber zorba davranışlar gösterdiği hem de siber mağdur oldukları görülmüştür.

Topçu (2008), 13 ile 21 yaş aralığındaki öğrenciler ile bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin %48'nin hayatlarında bir defada olsa siber zorbalık yaptıkları sonucuna varılmıştır. Ayrıca siber zorbalığın, geleneksel zorbalık, teknolojik araç kullanım süresi ve siber zorbalık davranışı daha önce deneyimlemesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Dilmaç (2009), üniversite öğrencileri ile yaptığı araştırmasının sonucunda öğrencilerin %23'nun siber zorba davranışlar yaptığı, %55'nin siber zorbalık karşısında mağdur olduğunu rapor etmiştir.

Kocaşahan (2012) ortaöğretim ve üniversite öğrencileri ile bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin %12'sinin siber zorbalık yaptığı, %11'nin siber mağdur oldukları ve %6'sının ise hem siber zorbalık yaptığı hem de siber mağdur oldukları sonucuna varılmıştır. Ayrıca ortaöğretim öğrencileri üniversite öğrencilerine göre daha fazla siber zorba davranışlar gösterirken daha az siber mağdur oldukları görülmüştür.

Çetinkaya (2010), siber zorbalığın görülme durumunu araştırdığı araştırmasının sonucuna göre erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha fazla siber mağdur ve siber zorba oldukları saptanmıştır.

Çetin, Peker ve Eroğlu (2010), internet bağımlılığının, yaşam kalitesi ve siber zorbalık arasındaki ilişkiyi araştırdığı araştırmasının sonucuna göre internet bağımlılığı ile siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki bulunurken ayrıca internet bağımlısı olan kız öğrencilerin siber mağdur olma düzeyleri yüksek bulunmuştur.

Peker ve Eroğlu (2010), yapmış olduğu araştırmasında öğrencilerin internet bağımlılık düzeyleri ile siber mağdur ve siber zorba olma düzeyleri arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Ayas ve Horzum (2011), tarafından öğrencilerin siber zorbalıkları nasıl algıladıklarına yönelik yapılan araştırmasının sonucuna göre siber zorbalık algılama düzeyi ile cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Peker, Eroğlu ve Çitemel (2012), yapmış olduğu araştırmanın sonucuna göre siber mağduriyet ve kabul edici davranışların cinsiyete göre bir farklılık oluşturmadığı görülürken siber zorbalık noktasında erkek öğrencilerin kız öğrencilere kıyasla daha fazla zorbalık davranışı gösterdikleri sonucuna varılmıştır.

Bayar (2010), okul ortamındaki görülen siber zorbalık davranışını incelediği araştırmasının sonucunda öğrencilerin okul ortamları ve akranları tarafından algılanma durumlarının siber zorbalık yapımları arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Şahin ve diğerleri (2010) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre siber zorbalık davranışlarının daha çok gizli aramalar ve karşı tarafı huzursuz etmek olduğu, siber mağduriyet durumu ise öfke ve öfkeli davranışlar örüntüleri ile görülmektedir.

Kanoğlu (2008) ortaöğretim öğrencilerinin öfke düzeyleri ve öfke ifade etme tarzlarının bazı değişkenlere göre araştırdığı araştırmasının sonuçlarına göre öfke seviyesi ve öfke ifade tarzlarının yaş, sınıf düzeyleri, akademik başarı, aileyle yaşama ve aile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki saptarken cinsiyet bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı sonucu görülmektedir.

Şahin (2009) tarafından lise öğrencileri ile yapılan çalışmada; erkek öğrencilerin kız öğrencilere kıyasla daha fazla siber zorbalık davranışı gösterdikleri ve daha fazla siber mağdur oldukları rapor edilmiştir. Araştırma sonuçlarında önemli olan bir başka sonuçta öğrencilerin karşılaştıkları siber mağduriyet durumlarını ifade ederken en fazla öfkeli davranışlar gösterdikleri olmuştur.

Usta (2013), lise öğrencileri ile yapmış olduğu araştırmasının sonucunda öğrencilerin öfke düzeyleri ile siber zorbalık-mağduriyet düzeyleri arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Araştırma sonuçlarında dikkat çeken bir diğer sonuç ise erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık gösterdiği.

Özbay (2013), 1257 öğrenci ile yaptığı çalışmasında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptığı ama siber mağduriyet noktasında ise bir fark olmadığı sonucuna varılmıştır. Öfkenin sürekli ifade edilmesi ile siber mağduriyet arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

İğdeli (2018), üniversite öğrencilerine yaptığı çalışmasının sonucunda öğrencilerin siber zorbalık duyarlılık düzeyleri ile siber zorbalık davranış göstermeleri arasında negatif bir ilişki bulunurken siber mağduriyet davranışları ile pozitif bir ilişki bulunmuştur. Araştırmanın sonucunda erkeklerin kadınlardan daha fazla zorbalık davranışı gösterdikleri görülmüştür. Araştırmadaki göze çarpan bir diğer sonuçta siber zorbalık davranışları ile siber mağduriyet davranışları arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olmasıdır.

Ünver ve Koç (2017), yapmış oldukları araştırmada ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin siber zorbalık davranışları ile problemleri internet kullanımları ve riskli internet davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışma yapmıştır. Çalışma sonucundan bu üç değişken arasında azda olsa pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmanın sonucunda siber zorbalık ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Metli (2017), ortaokul öğrencileri ile yaptığı çalışmada siber zorbalık-siber mağduriyet düzeylerini insani değer düzeylerinin ve bazı değişkenlere göre incelenmesini hedeflemiştir. Araştırmanın sonucunda insani değer düzeyleri ile siber zorbalık arasında pozitif bir ilişki görülürken siber mağduriyet arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Araştırma sonuçlarına göre siber zorbalık ve mağduriyet arasında pozitif bir ilişki olduğu ve her iki değişkeninde cinsiyete göre anlamlı farklılıkları olduğu sonucu bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre hem siber zorba hemde siber mağdur olan erkeklerin kızlara oranla daha fazla zorba ve mağdur oldukları görülmektedir.

Çiftci (2018), Siber zorbalık davranışları ve siber mağduriyet düzeyleri arasındaki farklılıkların cinsiyet, yaş ve anne-baba eğitim durumları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Yapılan araştırma sonucunda erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber mağdur oldukları ve daha az siber zorba oldukları, 18-25 yaş arasındaki bireylerin, 14-17 yaş arasındaki bireylerden daha fazla siber mağdur oldukları ve anne-baba eğitim durumlarının y.lisans/doktora düzeyinde olan öğrencilerin, babaları ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerden daha fazla siber zorbalık davranışı gösterdikleri görülmüştür.

Dikmen ve Tuncer (2017), 22 akademisyenden oluşan araştırmalarında akademisyenlerin siber zorbalık durumunun farkında olduklarını ve başa çıkabildiklerini belirtmiştir.

Metin (2017), ortaokul öğretmenleri ile yaptığı bir çalışmada, öğretmenlerin en çok uğradıkları siber zorbalık davranışlarının; özel bilgi ve resimlerinin izinsiz paylaşılması, cinsel olarak rahatsız edilme ve özel hesaplarına el konulması olduğunu belirtmiştir.

Alanoğlu ve Karabatak (2020), öğretmenler ile yaptığı çalışmada; öğretmenlerin okullarda siber mağdur olma düzeylerinin az olduğu bildirmiştir.

Süslü ve Oktay (2018), tarafından lise öğrencileri yaptığı çalışmasında, erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber zorbalık yaptığı fakat siber mağduriyet noktasında bir farklılık olmadığını belirtmiştir. Araştırma sonuçlarına göre siber zorbalık ile yaş ve teknolojik bir alete sahip olunması arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Dikmen ve Çağlar (2017), tarafından yapılan bir çalışmada, bilgisayar kullanımına ilişkin öz-yeterlik algısı ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyi arasında pozitif bir ilişki olduğu ifade edilmiştir.

Kılınç ve Gündüz (2017), lise öğrenci ile yaptığı araştırma sonucunda internet bağımlılığı ile siber zorbalığa duyarlılık düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulamazken, insani değerler ile siber zorbalık arasında azda olsa anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Uludaşdemir (2017), ergen ve aileleri ile yaptığı çalışmasının sonucunda siber zorbalık ve siber mağduriyet ile internette geçirilen süre, okul türü, sınıf düzeyi, internete erişim sıklığı, erişim için akıllı telefon ve internet kafe kullanma, sosyal medya hesabı bulunma, kişisel bilgilerini paylaşma, ebeveyn eğitim durumu, çocuk sayısı, internette riskli davranışlara yönelik eğitim verme arasında anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koymuştur.

Sipahi (2019), tarafından ortaokul öğrencileriyle yapılan araştırmaya 383 öğrenci katılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen verilerde siber zorbalık eğilim düzeyi ile akran zorbalığı eğilim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Yalçın (2019) 'nın ergenler ile yaptığı araştırmasında siber zorbalık ve siber mağduriyet ile umutsuzluk ve yaş arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Araştırma sonucunda dikkat geçen başka bir nokta siber mağduriyet ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken siber zorbalılığın kızlarda daha fazla olduğuna dair bir fark olduğu tespit edilmiştir.

Türk ve Gürkan (2018) yaptığı bir çalışmada, 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin akademik motivasyonları ile siber zorbalık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda baba eğitim düzeyi ile siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken anne eğitim düzeyi arttıkça siber zorbalık yapma davranışının azaldığı tespit edilmiştir.

Sarak (2012)'nin 620 öğrenci ile yaptığı çalışmasının sonucunda siber zorbalık ve siber mağduriyet ile yaş ve anne-baba eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırma sonucuna göre siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri yaş arttıkça artarken anne-baba eğitim düzeyi azaldıkça artmakta olduğu tespit edilmiştir.

Literatürdeki araştırma sonuçlarına bakıldığında göze çarpan ortak noktalar; erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber zorba ve siber mağdur oldukları ayrıca internete erişimi olan kişilerin siber zorbalık- mağdur olma durumlarının daha fazla olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarında hem fikir olunan bir başka durum ise, siber zorbalık- mağduriyet durumlarının okul türü, sınıf düzeyleri, yaş ve sosyoekonomik durumları ile anlamlı bir ilişki olamadığıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM VE TEKNİKLER

3.1 Araştırmanın Modeli

Yapılan bu çalışma ilişkisel tarama yöntemi ile araştırılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında yaygın olarak tercih edilen anket yöntemi kullanılmıştır.

3.2 Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini 2020-2021 yılında Türkiye, İstanbul İl'inin Gaziosmanpaşa Belediyesinde çalışmakta olan 120 kadın ve 110 erkek üzere toplam 230 çalışandan oluşmaktadır. Çalışanların yaşları 23 ve 48 arasında değişiklik göstermektedir.

3.3 Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada Demografik Bilgi Formu, Sürekli Öfke- Öfke İfade Tarzı ölçeği ve Siber Zorba Davranış ölçeği uygulanmıştır.

3.3.1 Demografik bilgi formu

Bilgi formunda yaş, cinsiyet, sosyoekonomik durum ve kendilerini nasıl tanımladıkları ile ilgili sorular bulunmaktadır. Bilgi formu Yasemin Kutlu ve Banu Albayrak tarafından geliştirilmiştir.

3.3.2 Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ)

Araştırmada, öğrencilerin öfke ifade tarzlarını belirlemek amacıyla Charles D. Spielberger ve arkadaşları (1983) tarafından geliştirilen “Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği (The State Trait Anger Scale STAS) kullanılmıştır (Türkçapar ve ark. 2004; Avcı 2006; Yöndem ve Bıçak 2008). Bu ölçek ergen ve yetişkinlere uygulanabilmekte; zaman kısıtlaması bulunmamaktadır (Savaşır ve Şahin 1997; Türkçapar ve ark. 2004).

34 maddelik Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği 4'lü likert tipi ölçek olup, Hiç (1 puan), Biraz (2 puan), Oldukça (3 puan) ve Tümüyle (4 puan) ile değerlendirilen; ilk 10 maddenin sürekli öfkeyi, sonraki 24 maddenin öfke ifade tarzlarını ölçtüğü bir ölçektir (Savaşır ve Şahin 1997; Doğan ve ark. 2001; Erkek ve ark. 2006; Yöndem ve Bıçak 2008).

Sürekli öfke; kişinin genelde kendini nasıl hissettiğini, ne derece öfke yaşadığını ifade etmektedir (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. maddeler).

Öfke İfade Tarzı Ölçeği; öfke içe vurumu (13, 15, 16, 20, 23, 26, 27 ve 31 maddeleri), öfke dışı vurumu (12, 17, 19, 22, 24, 29, 32 ve 33 maddeleri) ve öfke kontrolü (11, 14, 18, 21, 25, 28, 30 ve 34 maddeleri) olmak üzere üç alt gruptan oluşmaktadır (Savaşır ve Şahin 1997; Çalığışu ve ark. 2001; Sayar ve ark. 2001; Bilge ve Ünal 2005). Öfke dışı vurumu; oluşan öfke duygusunun sözel olarak veya davranışa dökülerek dışarıya aktarılması, öfkenin yol açtığı stresle başa çıkmada uyumsal bir tepkidir. Öfke içe vurumu; kişinin gizleyerek ya da öfkeyi içinde tutarak var olan öfke etkenlerine karşı kullandığı alternatif bir uyum mekanizmasıdır. Öfke kontrolü ise kişinin başkalarıyla ilişkilerinde öfkesini ne ölçüde kontrol ettiği veya ne ölçüde sakinleşme eğiliminde olduğunu belirten durum, bireysel tepkilerle öfkeyi ifade eden kontrol deneyimleridir (Özer 1994a, Kaynak: Saçar 2007; Starner ve Peters 2004).

Sürekli Öfke ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan 40'tır. Öfke içe vurumu, öfke dışı vurumu ve öfke kontrolü alt ölçeklerinden alınabilecek en düşük puan 8, en yüksek puan 32'dir (Savaşır ve Şahin 1997; Erkek ve ark. 2006).

Sürekli Öfke ölçeğinden alınan yüksek puanlar öfke düzeyinin yüksek olduğunu, öfke kontrolü alt ölçeğindeki yüksek puanlar yüksek öfke kontrol düzeyini, öfke dışı vurumu alt ölçeğindeki yüksek puanlar öfkenin kolayca ifade edilir olduğunu ve öfke içe vurumu alt ölçeğindeki yüksek puanlar ise öfkenin bastırılmış olduğunu göstermektedir (Savaşır ve Şahin 1997; Türkçapar ve ark. 2004; Erkek ve ark. 2006). Orijinal ölçeğin Cronbach Alfa değerleri .73 ile .84 arasında bulunmuştur (Savaşır ve Şahin 1997).

Ölçeğin Türkçeye uyarlanması Özer tarafından (1994) yapılmıştır (Savaşır ve Şahin 1997; Doğan ve ark. 1999; Çalığışu ve ark. 2001; Doğan ve ark. 2001; Güleç ve ark. 2004; Türkçapar ve ark. 2004; Güleç ve ark. 2005; Erkek ve ark. 2006; Özmen 2006; Saçar 2007; Yöndem ve Bıçak 2008). Ölçeğin Türkçe formunda tüm grup verileri üzerinden elde edilen Cronbach Alfa değerleri ayrı ayrı hesaplanmış; bunlar "sürekli öfke" boyutu için .79; "öfke kontrolü" boyutu için .84; "öfke dışı vurumu" boyutu için .78 ve "öfke içe vurumu" boyutu için .62 olarak bulunmuştur (Savaşır ve Şahin 1997).

3.3.3 Siber Zorba Davranış Ölçeği (SZDÖ)

Arıcak, Kınay ve Tanrikulu (2011) tarafından 24 madde ve tek boyut olarak likert test tipinde geliştirilen siber zorbalık davranış ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin cevaplanmasındaki derecelemesi “Hiçbir zaman, Bazen, Çoğu zaman ve Her zaman” olarak dördü dereceleme ile yapılmıştır. Arıcak, Kınay ve Tanrikulu (2011) tarafından ölçeğin güvenilirlik ve geçerlik çalışması sonucunda ölçeğin güvenilirlik katsayısı .95 Cronbach's alpha olarak ölçülmüştür. Ölçeğin geçerlik analizi için açılımlayıcı faktör analizi yapılmış elde edilen analiz sonuçları doğrultusunda ölçeğin güvenilir ve geçerli bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir.

3.4. Verilerin analizi

Analiz sonuçlarında, anlamlılık düzeyleri en az $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir. Sonuçlar, SPSS programının hesapladığı değer 0.05'den küçükse anlamlıdır, 0.05'den büyükse anlamsızdır ilkesine göre değerlendirilmiştir.

Ela alınan gruplar arasındaki değerlerin farklılıkları incelenirken normal dağılmayan İki'den fazla bağımsız değişkenlerle bağımlı değişkenler arasındaki farkın anlamlılığı için Kruskal Wallis-H, iki değişken arasındaki ortalamalar arasındaki farkın manidarlığı için de Mann Whitney-U testleri kullanılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde öğrencilere kişisel bilgi formunda yer alan sorulara ait betimsel bulgular ile siber zorbalık davranışlarını yapma ve öfke ifade tarzı alt boyutları ile diğer değişkenlere ilişkin bulgular, araştırmanın alt problemleri doğrultusunda verilmiştir.

Tablo 4. 1: Öfke ifade tarzı ve siber zorbalık ölçeğinden elde edilen puanların cinsiyete göre Mann Whitney-U testi sonuçları

	CİNSİYET	N	S.O	S.T	U	Z	P
SÜREKLİ ÖFKE	Kadın	120	118,15	141,00			
	Erkek	110	112,61	123,00			
	Total	230			628,00	-,63	,52
DURUMLULUK ÖLÇEĞİ	Kadın	120	122,04	146,50			
	Erkek	110	108,37	119,50			
	Total	230			581,50	-	,11
						1,56	
DIŞAVURULAN ÖFKE	Kadın	120	113,48	136,50			
	Erkek	110	117,70	129,50			
	Total	230			635,50	-,48	,62
İÇTE TUTULAN ÖFKE	Kadın	120	119,26	143,50			
	Erkek	110	111,40	122,50			
	Total	230			614,50	-,89	,36
KONTROLEDİLMİŞ ÖFKE	Kadın	120	114,14	136,50			
	Erkek	110	116,99	128,50			
	Total	230			643,50	-,32	,74
SİBER ZORBALIK	Kadın	120	116,74	140,00			
	Erkek	110	114,15	125,00			
	Total	230			645,00	-,38	,70

(S.O: Sıra numaralarının ortalaması S.T: Sıra numaralarının toplamı U: Mann Whitney-U test sonucu P: Anlamlılık derecesi)

Bu çalışmanın birinci ve ikinci araştırma sorularında öfke ifade tarzı ve siber zorbalık ölçeklerinden elde edilen puanların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Yapılan bağımsız örneklem Mann Whitney-U testi sonucuna göre öfke ifade tarzı ve siber zorbalık ölçeklerinden elde edilen puanlar, cinsiyete göre anlamlı farklılıklar göstermemektedir (Siber zorbalık toplam ve tüm alt boyutlar için $p > ,05$).

Tablo 4. 2: Siber Zorbalık ve Öfke ifade tarzı alt boyutlarından elde edilen puanlar ile yaş değişkeni arasındaki ilişkinin Kruskal Wallis-H testi sonuçları

	YAŞ	N	S.O	Kaykare	Sd	P	
SÜREKLİ ÖFKE	20 yaş	46	113,20				
	ile 30						
	yaş						
	arası						
	30 yaş	98	113,67				
DURUMLULUK ÖLÇEĞİ	ile 40						
	yaş						
	arası						
	40 yaş	86	118,82				
	ile 50						
SÜREKLİ ÖFKE	yaş						
	arası						
	Total	230		,34	2	,84	
	DURUMLULUK ÖLÇEĞİ	20 yaş	46	134,49			
		ile 30					
yaş							
arası							
30 yaş		98	111,84				
DURUMLULUK ÖLÇEĞİ	ile 40						
	yaş						
	arası						
	40 yaş	86	109,52				
	ile 50						
SÜREKLİ ÖFKE	yaş						
	arası						
	Total	230		4,76	2	,09	

DIŞAVURULAN ÖFKE	20 yaş	46	121,48			
	ile 30					
	yaş					
	arası					
	30 yaş	98	115,67			
	ile 40					
	yaş					
	arası					
	40 yaş	86	112,11			
	ile 50					
	yaş					
	arası					
	Total	230	,59	2	,74	
	İÇTE TUTULAN ÖFKE	20 yaş	46	130,26		
		ile 30				
yaş						
arası						
30 yaş		98	111,63			
	ile 40					
	yaş					
	arası					
	40 yaş	86	112,01			
	ile 50					
	yaş					
	arası					
	Total	230	2,84	2	,24	
	KONTROLEDİLMİŞ ÖFKE	20 yaş	46	117,85		
		ile 30				
yaş						
arası						
30 yaş		98	121,45			
	ile 40					
	yaş					
	arası					
	40 yaş	86	107,47			
	ile 50					

	yaş arası	Total				
		230		2,13	2	,34
SİBER ZORBALIK	20 yaş ile 30 yaş arası	46	124,21			
	30 yaş ile 40 yaş arası	98	111,04			
	40 yaş ile 50 yaş arası	86	115,92			
	Total	230		2,04	2	,36

(S.O: Sıra numaralarının ortalaması Kaykare: Kruskall Wallis-H test sonucu Sd: Serbestlik derecesi P: Anlamlılık derecesi)

Bu çalışmanın üçüncü ve dördüncü araştırma sorularında öfke ifade tarzı ve siber zorbalık ölçeklerinden elde edilen puanların yaş değişkeninin Kruskall Wallis-H testine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Yapılan bağımsız örneklem Kruskall Wallis-H testi sonucuna göre öfke ifade tarzı ve siber zorbalık ölçeklerinden elde edilen puanlar, yaş değişkenine göre anlamlı farklılıklar göstermemektedir (Siber zorbalık toplam ve tüm alt boyutlar için $p > ,05$).

Tablo 4.3: Siber Zorbalık ve Öfke ifade tarzı alt boyutları ile anne eğitim durumu arasında değişkeni arasındaki ilişkinin Kruskall Wallis-H testi sonuçları

	ANNE EĞİTİM DURUMU	N	S.O	Kaykare	Sd	P
SÜREKLİ ÖFKE	İlkokul mezunu	144	113,95			
	Ortaokul mezunu	32	108,06			
	Lise mezunu	30	112,30			

	Lisans mezunu	18	133,00			
	Lisansüstü eğitim mezunu	6	155,92			
	Total	230		4,02	4	,40
DURUMLULUK ÖLÇEĞİ	İlkokul mezunu	144	114,74			
	Ortaokul mezunu	32	113,44			
	Lise mezunu	30	113,63			
	Lisans mezunu	18	125,56			
	Lisansüstü eğitim mezunu	6	123,83			
	Total	230		,58	4	,96
DIŞAVURULAN ÖFKE	İlkokul mezunu	144	110,65			
	Ortaokul mezunu	32	111,88			
	Lise mezunu	30	126,43			
	Lisans mezunu	18	129,36			
	Lisansüstü eğitim mezunu	6	154,92			
	Total	230		4,58	4	,33
İÇTE TUTULAN ÖFKE	İlkokul mezunu	144	109,16			
	Ortaokul mezunu	32	124,17			
	Lise mezunu	30	114,27			

	Lisans mezunu	18	144,25			
	Lisansüstü eğitim mezunu	6	141,33			
	Total	230		6,15	4	,18
KONTROLEDİLMİŞ ÖFKE	İlkokul mezunu	144	115,78			
	Ortaokul mezunu	32	115,86			
	Lise mezunu	30	120,38			
	Lisans mezunu	18	116,36			
	Lisansüstü eğitim mezunu	6	79,92			
	Total	230		1,91	4	,75
	SİBER ZORBALIK	İlkokul mezunu	144	113,79		
Ortaokul mezunu		32	119,27			
Lise mezunu		30	118,33			
Lisans mezunu		18	107,17			
Lisansüstü eğitim mezunu		6	147,33			
Total		230		3,16	4	,53

(S.O: Sıra numaralarının ortalaması Kaykare: Kruskall Wallis-H test sonucu Sd: Serbestlik derecesi P: Anlamlılık derecesi)

Bu çalışmanın üçüncü ve dördüncü araştırma sorularında öfke ifade tarzı ve siber zorbalık ölçeklerinden elde edilen puanların anne eğitim durumunun Kruskall Wallis-H testine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir Yapılan analiz sonuçlarına göre belediye çalışanlarının öfke ifade tarzı ve siber zorbalık ölçeklerinden aldıkları

puanların anne eğitim durumuna göre anlamlı fark göstermediği bulunmuştur (Siber zorbalık toplam ve tüm alt boyutlar için $p > ,05$).

Tablo 4.4: Siber Zorbalık ve Öfke ifade tarzı alt boyutları ile baba eğitim durumu arasında değişkeni arasındaki ilişkinin Kruskal Wallis-H testi sonuçları

	BABA EĞİTİM DURUMU	N	S.O	Kaykare	Sd	P
SÜREKLİ ÖFKE	İlkokul mezunu	98	110,37			
	Ortaokul mezunu	36	104,64			
	Lise mezunu	62	120,00			
	Lisans mezunu	30	130,12			
	Lisansüstü eğitim mezunu	4	159,50			
	Total	230		5,03	4	,28
	DURUMLULUK ÖLÇEĞİ	İlkokul mezunu	98	107,47		
Ortaokul mezunu		36	107,75			
Lise mezunu		62	125,61			
Lisans mezunu		30	128,65			
Lisansüstü eğitim mezunu		4	126,63			
Total		230		4,65	4	,32
DIŞAVURULAN ÖFKE		İlkokul mezunu	98	105,77		

	Ortaokul mezunu	36	106,26			
	Lise mezunu	62	125,56			
	Lisans mezunu	30	132,57			
	Lisansüstü eğitim mezunu	4	153,13			
	Total	230		7,50	4	,11
İÇTE TUTULAN ÖFKE	İlkokul mezunu	98	107,60			
	Ortaokul mezunu	36	99,74			
	Lise mezunu	62	123,31			
	Lisans mezunu	30	137,28			
	Lisansüstü eğitim mezunu	4	166,38			
	Total	230		9,85	4	,04
KONTROLEDİLMİŞ ÖFKE	İlkokul mezunu	98	111,80			
	Ortaokul mezunu	36	105,28			
	Lise mezunu	62	122,63			
	Lisans mezunu	30	130,27			
	Lisansüstü eğitim mezunu	4	77,00			
	Total	230		4,77	4	,31
SİBER ZORBALIK	İlkokul mezunu	98	115,79			

Ortaokul mezunu	36	100,00		
Lise mezunu	62	119,90		
Lisans mezunu	30	116,20		
Lisansüstü eğitim mezunu	4	174,50		
Total	230	8,91	4	,06

(S.O: Sıra numaralarının ortalaması Kaykare: Kruskall Wallis-H test sonucu Sd: Serbestlik derecesi P: Anlamlılık derecesi)

Bu çalışmanın üçüncü ve dördüncü araştırma sorularında öfke ifade tarzı ve siber zorbalık ölçeklerinden elde edilen puanların baba eğitim durumun Kruskall Wallis-H testine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre çalışanların siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanların baba eğitim durumuna göre anlamlı fark göstermediği bulunmuştur. Baba eğitim durumuna göre öfke ifade tarzı öfke dışı vurumu, öfke kontrolü, durumluluk öfke ve sürekli öfke ölçekleriyle anlamlı farklılıklar göstermediği bulunmuştur. Öfke ifade tarzı ölçeğinin öfke içe vurumu [Kaykare=9,85, p=.0,04], anlamlılık bulunmuştur. Buna göre baba eğitim durumu lisansüstü olanların puanlarının sıra ortalaması [S.O= 166,38, p=0,04) ilkökul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu ve lisans mezunu olanlara göre anlamlı olarak daha yüksektir (Siber zorbalık toplam ve tüm alt boyutlar için $p > ,05$).

Tablo 4.5: Siber Zorbalık ve Öfke ifade tarzı Ölçeklerinden elde edilen puanlar ile Sosyoekonomik Düzeyleri arasındaki ilişkinin Kruskall Wallis-H testi sonuçları

	SOSYOEKONOMİK DURUM	N	S.O	Kayker e	S d	P
SÜREKLİ ÖFKE	Çok kötü	2	129,00			
	Kötü	8	162,94			
	Orta	12	108,75			
		3	6			

	İyi	77	109,5			
			3			
	Çok iyi	20	159,6			
			3			
	Total	23		14,87	4	,0
		0				0
DURUMLULUK	Çok kötü	2	123,2			
ÖLÇEĞİ			5			
	Kötü	8	167,2			
			5			
	Orta	12	105,5			
		3	0			
	İyi	77	117,3			
			1			
	Çok iyi	20	148,5			
			7			
	Total	23		12,71	4	,0
		0				1
DIŞAVURULAN	Çok kötü	2	101,2			
ÖFKE			5			
	Kötü	8	181,7			
			5			
	Orta	12	106,3			
		3	6			
	İyi	77	113,6			
			1			
	Çok iyi	20	153,9			
			0			
	Total	23		17,16	4	,0
		0				0
İÇTE TUTULAN	Çok kötü	2	109,5			
ÖFKE			0			
	Kötü	8	190,2			
			5			
	Orta	12	107,0			
		3	5			

	İyi	77	112,6			
			5			
	Çok iyi	20	149,1			
			3			
	Total	23		17,42	4	,0
		0				0
KONTROLEDİLMİ	Çok kötü	2	167,5			
Ş ÖFKE			0			
	Kötü	8	162,1			
			9			
	Orta	12	108,8			
		3	5			
	İyi	77	122,3			
			4			
	Çok iyi	20	106,1			
			5			
	Total	23		7,74	4	,1
		0				0
SİBER ZORBALIK	Çok kötü	2	85,00			
	Kötü	8	113,4			
			4			
	Orta	12	115,0			
		3	5			
	İyi	77	121,7			
			1			
	Çok iyi	20	98,25			
	Total	23		4,06	4	,3
		0				9

(S.O: Sıra numaralarının ortalaması Kaykare: Kruskall Wallis-H test sonucu Sd: Serbestlik derecesi P: Anlamlılık derecesi)

Bu çalışmanın üçüncü ve dördüncü araştırma sorularında öfke ifade tarzı ve siber zorbalık ölçeklerinden elde edilen puanların sosyoekonomik durumun Kruskall Wallis-H testine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre Siber Zorbalık puanları ve öfke kontrol ölçekleri ile sosyoekonomik düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar göstermemektedir. Analiz sonuçlarına göre öfke dışı vurum [Kaykare=17,16, p=,00], öfke içe vurum [Kaykare=17,42, p=,00], Sürekli öfke

[Kaykare=14.87, p=,00] ve durumluluk öfke ölçeği [Kaykare=12,71, p=,01], ile sosyo ekonomik düzey arasında anlamlı farklılık gözükmektedir. Buna göre sosyoekonomik durumu kötü olanların puanlarının sıra ortalaması çok kötü, orta, iyi ve çok iyi olanlara göre anlamlı olarak daha yüksektir. Sosyo ekonomik durumun kötü olması, çok kötü, orta, iyi ve çok iyi olmasından daha fazla öfke dışı vurumunu, öfke içe vurumunu, sürekli öfkeyi ve durumluluk öfkeyi etkilemektedir(Siber zorbalık toplam ve tüm alt boyutlar için p> ,05).

Tablo 4.6: Siber Zorbalık ve Öfke ifade tarzı Ölçeklerinden elde edilen puanlar ile kendilerini ifade etme biçimleri arasındaki ilişkinin Kruskall Wallis-H testi sonuçları

	KENDİNİ İFADE ETME BİÇİMİ	N	S.O	Kaykare	Sd	P
SÜREKLİ ÖFKE	Çekingen	57	110,90			
	Girişken	149	105,94			
	Saldırgan	24	185,75			
	Total	230		30,20	2	,00
DURUMLULUK ÖLÇEĞİ	Çekingen	57	118,38			
	Girişken	149	104,73			
	Saldırgan	24	175,54			
	Total	230		23,68	2	,00
DIŞAVURULAN ÖFKE	Çekingen	57	107,86			
	Girişken	149	107,33			
	Saldırgan	24	184,35			
	Total	230		28,86	2	,00
İÇTE TUTULAN ÖFKE	Çekingen	57	120,96			
	Girişken	149	102,70			
	Saldırgan	24	182,00			
	Total	230		30,01	2	,000
KONTROLEDİLMİŞ ÖFKE	Çekingen	57	119,64			
	Girişken	149	112,92			
	Saldırgan	24	121,71			

	Total	230	,66	2	,71
SİBER ZORBALIK	Çekingen	57	108,86		
	Girişken	149	118,97		
	Saldırgan	24	109,71		
	Total	230	1,91	2	,38

(S.O: Sıra numaralarının ortalaması Kaykare: Kruskall Wallis-H test sonucu Sd: Serbestlik derecesi P: Anlamlılık derecesi)

Analiz sonuçlarına göre öfke ifade tarzı ve siber zorbalık ölçeklerinden elde edilen puanların belediye çalışanlarının kendilerini ifade etme biçimlerinin Kruskall Wallis-H testine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre Siber Zorbalık puanları ve öfke kontrol ölçekleri ile kendilerini ifade etme biçimleri arasında anlamlı farklılıklar göstermemektedir. Analiz sonuçlarına göre öfke dışa vurum [Kaykare=28,86, p=,00], öfke içe vurum [Kaykare=30,01, p=,00], Sürekli öfke [Kaykare=30,20, p=,00] ve durumluluk öfke ölçeği [Kaykare=23,68, p=,01], ile belediye çalışanlarının kendilerini ifade etme biçimleri arasında anlamlı farklılık gözükmemektedir. Buna göre kendilerini saldırgan olarak ifade eden belediye çalışanlarının puanlarının sıra ortalaması çekingen ve girişken olarak işaretleyenlerden daha fazla olup, öfke dışa vurumu, öfke içe vurumu, sürekli öfkeyi ve durumluluk öfkeyi daha fazla etkilemektedir (Siber zorbalık toplam ve tüm alt boyutlar için $p > ,05$).

Tablo 4.7: Siber zorbalık ve öfke ifade tarzı ölçeği alt boyutları arasındaki ilişki tablosu

		Kontrol edilmiş Öfke	Dışavurulan Öfke	İçte Tutulan Öfke	Sürekli Öfke	Durumluluk Öfke
Siber Zorbalık	R	-,16*	,06	,07	,08	-,00
	P	,01	,34	,25	,17	,92
	N	230	230	230	230	230

*Korelasyon 0,05 düzeyinde anlamlıdır ($p < 0,05$)

Belediye çalışanlarının siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanlar ile öfke ifade tarzı ölçeğinden aldıkları puanlar arasında bir ilişkinin olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan Spearman korelasyon işlemi siber zorbalık ölçeği ile öfke ölçeği alt

boyutlarından alınan puanlar arasında ilişki; siber zorbalık ile sürekli öfke, durumluluk öfke, öfke içe vurumu ve öfke dışı vurum ölçekleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Siber zorbalık ile öfke kontrol arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte negatif yönlüdür. Öfke kontrol etme durumu artığında siber zorbalık davranışı yapma durumun da azaldığı tespit edilmiştir ($r=-,16$; $p<0,01$).

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde öğrencilerin siber zorbalık ve Öfke ifade tarzı alt boyutlarının sosyo-demografik verilerle ilişkisi diğer araştırmalar ışığında tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Siber zorbalık ve öfke ifade tarzı alt boyutları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Siber zorbalık ve öfke ifade tarzı alt boyutları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacı ile yapılan Mann Whitney-U testi sonucuna göre iki değişken ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Bu konu ile literatürde yapılan araştırmalar incelendiğinde; Siber zorbalık davranışı ile cinsiyet arasında ilişki olmadığını ortaya koymaktadır (Özdemir ve Akar, 2011; Peker vd., 2012). Çiftci (2015), çalışmasında cinsiyet ile siber zorbalık davranışı arasında anlamlı bir fark olmadığını ifade etmiştir. Aynı şekilde yapılan bir başka araştırma sonucuna göre de siber zorbalık ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Williams ve Guerra, 2007; Hinduja ve Patchin, 2008; Slonje ve Smith, 2008; Brown vd., 2014) . Beran ve Li, (2005) yaptığı araştırmasının sonucuna göre cinsiyet ve siber zorbalık arasında bir ilişki olmadığını ifade etmektedir. Siber zorbalık davranışı ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığını saptayan araştırmalar olduğu gibi iki değişken arasında anlamlı bir değişikliğin olduğunu söyleyen araştırmalar da bulunmaktadır;

(Li, 2005; Küçük, 2006; Kowalski ve Limber, 2007; Erdur- Baker ve Kavşut, 2007; Çetinkaya, 2010; Manap, 2012; Serin, 2012; Peker ve ark, 2012; Burnukara ve Uçanok, 2012; Özbay, 2013; Başköy, 2013; Dalmaç, 2014; Kocatürk, 2014; Kavuk ve Keser, 2015; Özdemir, 2015; Salı ve ark., 2015; Yaman ve Sönmez, 2015; Elmas 2016; Gelibolu ve ark, 2016; Gencer, 2017; Kağan ve Ciminli, 2016).

Dilmaç (2009) yaptığı araştırmasının sonucuna göre erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber zorbalık yaptığı saptanmıştır. Arıcak (2009)'ın çalışmasının sonucuna göre erkek öğrencilerinin kız öğrencilere göre daha çok siber zorbalık yaptığı görülmektedir. Lindsey (2005), Li (2006) ve Smith ve arkadaşlarının (2008) araştırma sonuçlarında cinsiyet ile siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki olduğunu saptamaktadırlar.

Albayrak & Kutlu(2009) öfke ifade tarzı alt boyutlarıyla yaptığı araştırmasının sonucu, araştırma bulgularımızı destekler nitelikte olup öfke ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ifade etmektedir. Kongur (2015) ve Akmaz (2009) araştırmalarında öfke durumu ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki saptamadığını ifade etmiştir.

Literatürdeki araştırmalara bakıldığında araştırmamızı destekleyen sonuçlar olduğu gibi desteklemeyen sonuçlar; öfke ile cinsiyet arasında bir ilişkinin olmadığını ifade eden sonuçlar bulunmaktadır (Harris, 1992; Dizman, 2003; Efilti, 2006; Öz, 2007; Yavuz, 2007; Yükselgün, 2008; Şahin ve Owen, 2009; Gülcen, 2010; Erkiner, 2012; Gönültaş, 2013). Bu araştırmaların yanı sıra Öztürk (2012)'de yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre kadınların erkeklere oranla öfkelerini daha çok içte yaşadıklarını, erkeklerin ise daha çok dışadönük öfke duygularını ifade ettiklerini söylemiştir.

Yapılan araştırmaların sonuçları ile hipotezimizin benzerlik göstermemesinde örneklemin azlığı/çokluğu, zamansal farklılıklar, katılımcıların soruları içtenlik ile cevaplamaları ve katılımcıların farklı yaş gruplarında olmaları gibi etmenlerin etkili olabileceği öngörülmektedir.

Siber zorbalık ve öfke ifade tarzı alt boyutları ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Siber zorbalık ve öfke ifade tarzı alt boyutları ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacı ile yapılan Kruskal Wallis-H testi sonucuna göre iki değişken ve yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Siber zorbalık ve yaş değişkeni ile ilgili yapılmış araştırmaların sonuçlarına bakıldığında farklı sonuçlar görülmektedir. Literatürdeki araştırmaların sonuçlarına bakıldığında ergenler ile yapılan bir araştırmaya göre siber zorbalık ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir (Beran ve Li 2005; Çivilidağ ve Cooper, 2013; Pamuk ve Bavlı, 2013; Yaman ve Sönmez, 2015). Özdemir ve Akar (2011) ve Erdur-Baker ve Kavşut (2007), yaptıkları araştırma sonuçlarına göre siber zorbalık davranışı ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir fark olmadığını ortaya koyup araştırma bulgularımızı destekler niteliktedir.

Öztürk (2011)'un yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre yaş değişkeni ile öfke ifade tarzı açısından anlamlı farklılık saptanmamıştır. Okman (1999) yapmış

olduğu araştırma bulgularına göre öfke ifade tarzı alt boyutları ölçekleri ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucu elde edilmektedir.

Yapılan diğer araştırmalara bakıldığında hipotezimizin aksi yönünde bulgular veren sonuçlar olduğu görölmektedir. Ayas ve Horzum (2012) ve Bayar(2010) öğrenciler ile yaptıkları araştırma sonuçlarına göre sekizinci sınıfa devam eden öğrencilerin diğer sınıflardaki öğrencilere göre daha fazla siber zorbalık yaptıklarını ifade etmektedir.

Yapılan araştırmaların sonuçları ile hipotezimizin benzerlik göstermemesinde örneklemin azlığı/çokluğu, zamansal farklılıklar, katılımcıların soruları içtenlik ile cevaplamaları ve katılımcıların farklı yaş gruplarında olmaları gibi etmenlerin etkili olabileceği öngörülmektedir.

Siber zorbalık ve sosyoekonomik durum arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Siber zorbalık ile sosyoekonomik arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacı ile yapılan Kruskall Wallis-H testi sonucuna göre iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görölmektedir. Öğrenciler ile yapılan çalışmaların sonuçlarına bakıldığında; siber zorbalık düzeyleri ile sosyoekonomik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı yönündedir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Çiftçi, 2010; Karlier Soydaş, 2011). Elmas (2016), yaptığı çalışmasında siber zorbalık ile sosyoekonomik durum arasında bir ilişki olmadığını ifade etmiştir. Bu bulgular hipoteimizi destekler nitelikte olup bunun yanı sıra desteklemeyen araştırmalarda bulunmaktadır. Örneğin Manap'ın (2012) 1142 öğrenci ile yaptığı çalışmasının sonucuna göre siber zorbalık davranışının düşük sosyoekonomik düzeyde olan öğrencilerde daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Ybarra ve Mitchell (2004), araştırmalarında sosyoekonomik düzeyi yüksek olan öğrencilerin sosyoekonomik düzeyi düşük olan öğrencilere oranla %45 daha fazla olduğunu belirtmektedir. Stys'e (2004) ekonomik düzeyi yükseldikçe siber zorba davranışlarda artış görölmektedir. Bu araştırmalar bulgularımızla paralellik göstermemektedir. Bu da sosyoekonomik düzeyi iyi olan kişilerin cep telefona, internete ulaşımın sosyoekonomik düzeyi düşük olan kişilere göre daha rahat olduğu düşünölmektedir. Yapılan araştırmaların sonuçları ile hipotezimizin benzerlik göstermemesinde örneklemin azlığı/çokluğu, zamansal farklılıklar, katılımcıların soruları içtenlik ile cevaplamaları ve katılımcıların farklı yaş gruplarında olmaları gibi etmenlerin etkili olabileceği öngörülmektedir.

Öfke ifade tarzı ölçekleri ve sosyoekonomik durum arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Öfke ifade tarzı Ölçeklerinden elde edilen puanlar ile Sosyoekonomik Düzeyleri arasındaki ilişkinin Kruskall Wallis-H testi sonuçları göre iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Fakat öfke ifade tarzı alt boyutları ölçeklerinden olan kontrol edilmiş öfke ile sosyoekonomik durum arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Kayan (2012) ve Şahin (2011) yapmış oldukları araştırma sonuçlarına göre sosyoekonomik durum ile öfke değişkeni ile aralarında anlamlı bir ilişki olduğunu ifade eden, araştırmamızla benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Literatür incelendiğinde araştırma bulgularımızı desteklemeyen, öfke ile sosyoekonomik durum arasında anlamlı bir ilişki olmayan sonuçlarda bulunmaktadır (Öz, 2007; Erkiner, 2012; Kongur, 2015).

Yapılan araştırmaların sonuçları ile hipotezimizin benzerlik göstermemesinde örneklemin azlığı/çokluğu, zamansal farklılıklar, katılımcıların soruları içtenlik ile cevaplamaları ve katılımcıların farklı yaş gruplarında olmaları gibi etmenlerin etkili olabileceği öngörülmektedir

Siber zorbalık ve öfke ifade tarzı alt boyutları ile anne-baba eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Siber zorbalık ve öfke ifade tarzı alt boyutları ile anne-baba eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacı ile yapılan Kruskall Wallis-H testi sonucuna göre iki değişken ve anne-baba eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Fakat öfke ifade tarzı alt boyutları ölçeklerinden olan içte tutulan öfke ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Buna göre baba eğitim durumu lisansüstü olanların puanlarının sıra ortalaması, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu ve lisans mezunu olanlara göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Gencer (2017), yapmış olduğu araştırmanın sonucunda anne ve baba eğitim durumu ile siber zorbalık arasında bir ilişkinin olmadığını ortaya koymuştur. Bu sonuçlar araştırmamızın sonucu ile benzerlik taşımaktadır.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde öfke değişkeni ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir fark bulamayıp, araştırma bulgularımız destekleyen araştırmalar mevcuttur (Kayan, 2012; Erkiner, 2012; Gönültaş, 2013; Nair, 2014).

Fakat Şahin (2011) ve Yavuz (2007) yapmış oldukları araştırma sonuçlarına göre öfke değişkeni ile baba eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmektedir.

Yapılan araştırma sonuçları öfke değişkeni ile anne eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ifade edip araştırma hipotezimizi desteklemektedir (Yavuz, 2007; Yeğen, 2008; Kayan, 2012; Gönültaş, 2013).

Fakat Erkiner (2012) ve Nair (2014), yaptıkları araştırma sonuçlarına göre öfke ile anne eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmektedirler.

Yapılan araştırmaların sonuçları ile hipotezimizin benzerlik göstermemesinde örneklem azlığı/çokluğu, zamansal farklılıklar, katılımcıların soruları içtenlik ile cevaplamaları ve katılımcıların farklı yaş gruplarında olmaları gibi etmenlerin etkili olabileceği öngörülmektedir.

Siber zorbalık ve öfke ifade tarzı ölçeği alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Belediye çalışanlarının siber zorbalık ölçeğinden aldıkları puanlar ile öfke ifade tarzı ölçeğinden aldıkları puanlar arasında bir ilişkinin olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan Spearman korelasyon işlemi siber zorbalık ölçeği ile öfke ölçeği alt boyutlarından alınan puanlar arasında ilişki; siber zorbalık ile sürekli öfke, durumluluk öfke, öfke içe vurumu ve öfke dışa vurum ölçekleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Fakat siber zorbalık ile öfke kontrol arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki güçlü olmamakla birlikte negatif yönlüdür.

Siber zorbalık ve öfke ifade tarzları ile ilgili literatür incelendiğinde iki değişken arasında bir ilişki olduğunu ifade eden araştırmalar bulunmaktadır.

Çakıcı (2018), çalışmasında siber zorbalık durumu ile sürekli öfke arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Yurt dışında yapılan araştırma sonuçlarına bakıldığında benzer sonuçlar orada da görülmekte olup, siber zorbalık ile öfke duygusu arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır (Lonigro ve ark, 2015).

Olweus'un (1993), yapmış olduğu çalışmasının sonucunda öfke ifade ediliş biçimlerinin siber zorbalık davranışı ile aralarında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.

Şahin, Sarı, Özer ve Er (2010), öğrenciler ile yapmış olduğu araştırmasında öğrencilerin siber zorbalık davranışı karşısında öfke duygusunu fazlaca ifade ettiklerini belirtmiştir.

Batmaz ve Ayas (2013), yapmış olduğu çalışmasının sonucunda siber zorbalık davranışı ile öfke duygusu arasında pozitif ve orta düzeyde bir ilişki olduğunu saptamıştır.

Ayas ve Horzum (2012), tarafından yapılan bir diğer araştırma neticesinde, öğrencilerin siber zorbalık davranışı karşısında en çok hissettikleri duygular arasında öfke duygusunun olduğunu ifade etmiştir.

Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde öfke düzeyi artıkça siber zorbalık düzeyinin de artış gösterdiği verisi anlamlıdır. Bizim yapmış olduğumuz araştırma sonucuna göre kontrol edilmiş öfke ile siber zorbalık arasında düşük düzeyde negatif bir ilişki bulunsa da bu ilişki manidar olup başka araştırmaların yapılmasına ışık tutmaktadır.

Yapılan araştırmaların sonuçları ile hipotezimizin benzerlik göstermemesinde örneklemin azlığı/çokluğu, zamansal farklılıklar, katılımcıların soruları samimi bir şekilde cevaplamaları ve katılımcıların farklı yaş gruplarında olmaları gibi etmenlerin etkili olabileceği öngörülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kendini ifade edemeyen ve öfke duygusunu kontrol edemeyen bireyler sıklıkla saldırganca davranışlar gösterme eğilimindedirler. Geleneksel zorbalığın haricinde sanal ortamda kişilerin kimliklerin belirsiz olması kişileri siber zorbalık yapma davranışına itebilmektedir. Bu araştırma da belediye çalışanlarının siber zorbalık ile öfke ifade tarzı alt boyutları cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, kendilerini nasıl tanımladıkları ve anne-babasının eğitim düzeyi gibi bazı değişkenler açısından ele alınmıştır.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür: Öfke ifade tarzı ölçeği ve siber zorbalık ölçeğinden elde edilen puanlar, öfke ifade tarzı ve siber zorbalık ölçeklerinden elde edilen puanların cinsiyete göre farklılaşmadığı görülmektedir. Öfke ifade tarzı ve siber zorbalık ölçeklerinden elde edilen puanlar, yaş değişkenine göre anlamlı farklılıklar göstermemektedir. Anne babanın eğitim düzeyine bakıldığında anne ve baba eğitim düzeyleri siber zorba davranışları arasında bir anlamlılık gözükmemiştir. Anne ve baba eğitim düzeyi ile öfke ifade tarzı ölçeğinden elde edilen puanlar arasında da anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Fakat öfke ifade tarzı ölçeği alt boyutlarında olan içte tutulan öfke ile baba eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre baba eğitim durumu lisansüstü olanların puanlarının sıra ortalaması ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu ve lisans mezunu olanlara göre anlamlı olduğu ifade edilmiştir. Sosyoekonomik durumları kötü olanların, çok kötü, orta, iyi ve çok iyi olanlardan daha fazla öfke dışa vurumunu, öfke içe vurumunu, sürekli öfkeyi ve durumluluk öfkeyi etkilediği görülürken, siber zorbalık ile sosyoekonomik durum arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Kendilerini saldırgan olarak tanımlayan kişilerin öfke ifade tarzı ölçeği alt boyutlarından; sürekli öfke, durumluluk öfke, içte tutulan öfke ve dışavurulan öfke davranışlarının diğer maddeleri işaretleyenlere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Siber zorbalık ve kontrol edilmiş öfke ile kendilerini ifade etme aralarında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Siber zorbalık ve öfke ifade tarzı ölçeği alt boyutları arasındaki ilişkiye bakıldığında siber zorbalık ile sürekli öfke, durumluluk öfke, öfke içe vurumu ve öfke dışa vurum ölçekleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı ama siber zorbalık ile öfke kontrol arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu ifade edilmiştir.

Yukarıda özetlenen ve bu çalışma içerisinde elde edilen bulguların yorumlanması ve genellemesinde çalışmanın sınırlılıkları göz önünde tutulmalıdır.

Araştırma da anne-babanın eğitim durumu, kendilerini ve anne-babasını ifade etme biçimleri öfke ifade etme biçimi açısından araştırmaların bulunmaması bulgularımızı karşılaştırmayı zorlaştırmaktadır.

Araştırma da İstanbul İlinde bulunan Gaziosmanpaşa Belediyesinde alışan kişiler oluştırmaktadır. Daha sonra yapılan araştırmalar da daha fazla örneklerle yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akmaz, M. G., & Ceyhan, N. (2009). Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğrencilerinin Durumluk Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Tokat Örneği). *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 131-147.
- Aksaray, P. D. S. (2011). Siber Zorbalık. *Journal of the Cukurova University Institute of Social Sciences*, 20(2).
- Aksu Y. (2015) Şiddet İçeren Suçlardan Kayıtları Olan Bireylerin Bağlanma Stilleri, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Alanoğlu, M., & Karabatak, S. (2020). Öğretmenlerin Okullardaki Siber Zorbalık Mağduriyetleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (55), 45-70.
- Albayrak, B., & Kutlu, Y. (2009). Ergenlerde Öfke İfade Tarzı ve İlişkili Faktörler.
- Anderson, Terry., ve Sturm, Brian. Cyberbullying: From playground to computer. *Young Adult Library Services*, 5(2), 2007, 24.
- Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (34).
- Arıcak, O. T. (2011). Siber zorbalık: Gençlerimizi Bekleyen Yeni Tehlike. *Kariyer Penceresi*, 2(6), 10-12.
- Arıcak, O. T., Tanrıkulu, T., & Kınay, H. (2012). Siber Mağduriyet Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11, 1-6.
- Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Saribeyoglu, S., Ciplak, S., Yilmaz, N., & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & behavior*, 11(3), 253-261.
- Aylaz, R., Aktürk, Ü., Erci, B., Öztürk, H. ve Aslan, H. (2012). Yaşlılarda Depresyon ve Yalnızlık İlişkisi ve Etkili Faktörlerin İncelenmesi. *Gerontoloji ve geriatri arşivleri*, 55 (3), 548-554.
- Balkaya, F., & Şahin, N. H. (2003). Çok Boyutlu Öfke Ölçeği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 14(3), 192-202.
- Başköy, N. (2013). Ortaöğretim öğrencilerinin internet bağımlılık, siber zorbalık ve bilgisayara karşı tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir*.
- Batıgün Durak, A. (2000). Problem çözmeye yönelik terapiler: tanımı ve değerlendirme. *Türk Psikoloji Bülteni*, 6(19), 40-49.

- Batıgün, A. D. (2004). İntihar ile ilişkili bazı değişkenler: öfke/saldırganlık, dürtüsel davranışlar, problem çözme becerileri, yaşamı sürdürme nedenleri. *Kriz Dergisi*, 12(2), 49-61.
- Batmaz, M., & Ayas, T. (2013). İlköğretim İkinci Kademedeki Öğrencilerin Psikolojik.
- Bayhan, V. Z Kuşağı Lise Gençlerinde Sosyal Medya Bağımlılığı ile Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Deneyimleri. *İlahiyat Akademi*, (12), 117-144.
- Bayar Y. (2010). Okul Sosyal İklimi İle Geleneksel Ve Sanal Zorbalık Arasındaki İlişkiler: Genellenmiş Akran Algısının Aracı Rolü. Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi Ankara.
- Beran, T., & Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of educational computing research*, 32(3), 265.
- Berger, C., Song, Z., Li, X., Wu, X., Brown, N., Naud, C., ... & de Heer, W. A. (2006). Electronic confinement and coherence in patterned epitaxial graphene. *Science*, 312(5777), 1191-1196.
- Beyazaslan, T. (2012). *Öfke kontrol eğitiminin hipertansiyon tanısı alan hastaların öfke ve duygu kontrol durumlarına etkisi* (Doctoral dissertation, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Besag, V. E. (1989). *Bullies and Victims in Schools*. Buckingham, England: Open University Press.
- Bilge, A., & Ünal, G. (2005). Öfke, öfke kontrolü ve hemşirelik yaklaşımı. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 21(1), 189-196.
- Bilge, S. S., Vary, J. C., Dowell, S. F., & Tarr, P. I. (1996). Role of the Escherichia coli O157: H7 O side chain in adherence and analysis of an rfb locus. *Infection and immunity*, 64(11), 4795-4801.
- Bitti, PER, Gremigni, P., Bertolotti, G. ve Zotti, AM (1995). Kalp hastalarında, hipertansif hastalarda ve kontrollerde öfke ve düşmanlığın boyutları. *Psikoterapi ve psikosomatik*, 64 (3-4), 162-172.
- Bodin, Ö., & Crona, B. I. (2008). Management of natural resources at the community level: exploring the role of social capital and leadership in a rural fishing community. *World development*, 36(12), 2763-2779.
- Boneva, B., Quinn, A., Kraut, R. E., Kiesler, S. B., & Shklovski, I. (2006). Teenage communication in the instant messaging era.
- Burgess-Proctor, A., Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2009). Cyberbullying and online harassment: Reconceptualizing the victimization of adolescent girls. *Female crime victims: Reality reconsidered*, 153-175.
- Burnukara, P., & Uçanok, Z. (2012). İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı: Gerçekleştiği yerler ve bas etme yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 68.

- Camodeca, M., & Goossens, F. A. (2005). Aggression, social cognitions, anger and sadness in bullies and victims. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(2), 186-197.
- Cartıllı, K. (2016). *Öfke ile başa çıkma eğitiminin tek ebeveynli öğrencilerin öfke ve olumlu duygularına etkisi* (Master's thesis, Mevlana Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Canova, Sevgül, 'Öfke ve Öfke Kontrolü' <http://www.nccogpdm.metu.edu.tr/Broşür>
erişim: 11.15.2012
- Cetin, B., Eroglu, Y., Peker, A., Akbaba, S., & Pepsöy, S. (2012). The Investigation of Relationship among Relational-Interdependent Self-Construal, Cyberbullying, and Psychological Disharmony in Adolescents: An Investigation of Structural Equation Modelling. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(2), 646-653.
- Chisholm, R. (2014). *Person and object: A metaphysical study* (Vol. 17). Routledge.
- Cornell, D. G., Peterson, C. S., & Richards, H. (1999). Anger as a predictor of aggression among incarcerated adolescents. *Journal of consulting and clinical psychology*, 67(1), 108.
- Crick, N. R., & Bigbee, M. A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: a multiinformant approach. *Journal of consulting and clinical psychology*, 66(2), 337.
- Crosslin, Keti., ve Golman, Mandy. (2014). "Maybe you don't want to face it"—College students' perspectives on cyberbullying. *Computers in Human Behavior*, 41, 14-20.
- Cüceloğlu, D. (1991). İnsan ve davranışı. *Remzi Kitabevi, İstanbul*.
- Cüceloğlu, D. (2006). Yeniden İnsan İnsana, 35. Basım, *Remzi Kitabevi, İstanbul*.
- Cüceloğlu, D. (2015). *İnsan ve davranışı*. Remzi Kitabevi.
- Çakıcı G. (2018). Ergenlerle Dijital Oyun Bağımlılığı ve Öfkeyi İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişki. Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çelen, F. K., Çelik, A., & Seferoğlu, S. S. (2011). Çocukların internet kullanımları ve onları bekleyen çevrim-içi riskler. *Akademik Bilişim*, 2, 1-8.
- Çetinkaya, B. (2010). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Siber Zorbalığın Yaygınlığı. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Çetinkaya, M. (2016). 'Ergenlerin Başa Çıkma Stratejileri İle Sürekli Öfke Tarzları ve Şiddete Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi'. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mevlana Üniversitesi/Sosyal Bilimler

Enstitüsü/Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Konya.

- Çınkır, Ş., & Karaman-Kepenekçi, Y. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34(34), 236-253.
- Çivilidağ, A., & Cooper Thomas, H. (2013). An investigation on adolescents' cyber bullying and anger: A case study in Nigde province in Turkey.
- Çivilidağ, A., & Cooper, H. T. (2013). Ergenlerde siber zorba ve öfkenin incelenmesi üzerine bir araştırma: Niğde ili örneği. *International Journal of Social Science*, 6(1), 497-511.
- Dalmaç, Z. (2014). *Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi* (Doctoral dissertation, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Deffenbacher, JL (1992). Sürekli öfke: Teori, bulgular ve çıkarımlar. *Kişilik Değerlendirmesindeki Gelişmeler*, 9, 177-201.
- Deffenbacher, JL (2011). Öfkenin bilişsel-davranışsal kavramsallaştırması ve tedavisi. *Bilişsel ve Davranışsal Uygulama*, 18 (2), 212-221.
- Diamanduros, T., Downs, E., & Jenkins, S. J. (2008). The role of school psychologists in the assessment, prevention, and intervention of cyberbullying. *Psychology in the Schools*, 45(8), 693-704.
- Dikmen, M., & Çağlar, A. (2017). Öğretmen adaylarının bilgisayar kullanımına ilişkin öz-yeterlik algısı ile siber zorbalık duyarlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi.
- Dikmen, M., & Tuncer, M. (2017). Akademisyenlerin siber zorbalığa yönelik algıları ve mücadele etme yöntemleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (31), 675-686.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1291-1325.
- Dilmaç, B., & Aydoğan, D. (2010). Values as a predictor of cyber-bullying among secondary school students. *International Journal of Social Sciences*, 5(3), 185-188.
- Dizman, H. (2003). *Anne-Babası ile Yaşayan ve Anne Yoksunu Olan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dryden, W., & Neenan, M. (1995). *Dictionary of rational emotive behaviour therapy* (Vol. 33). Wiley-Blackwell.
- Durak Batıgün, A., & Yasak, Y. (2015). Sürücü Öfke Düşünceleri Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması.

- Efiliti, E. (2006). *Ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özelliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi* (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Ellis, D. (1992). Bilgi erişim araştırmalarında fiziksel ve bilişsel paradigmlar. *Dokümantasyon dergisi* .
- Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (27).
- Erkiner, D. (2012). *Lise 1. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ile Aile İşlevleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Fitzgibbons, RP (1986). Öfke tedavisinde affetmenin bilişsel ve duygusal kullanımları. *Psikoterapi: Teori, Araştırma, Uygulama, Eğitim* , 23 (4), 629.
- Froggat, W. (2006). The rational management of anger: A cognitive behavioural approach to helping people manage hostility and rage. *Cognitive Behaviour Therapy*, 1-12. https://www.academia.edu/1582466/The_Rational_Management_of_Anger_A_cognitive-behavioural_approach_to_helping_people_manage_hostility_and_rage sayfasından erişilmiştir.
- Gazda, G. M. (1995). *Human relations development*. Boston. Simon and Schuster Company.
- Gençer, E., & Agrawal, R. (2017). Synthesis of efficient solar thermal power cycles for baseload power supply. *Energy Conversion and Management*, 133, 486-497.
- Geçtan, E. (1986). İnsan olmak. Adam Yayıncılık. İstanbul. (1993). Psikanaliz ve Sonrası. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Goulston, M., & Goldberg, P. (2003). Kendi yolunuzdan çekilin (B. Çelik & İ. Özyayla, Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Gordon, M. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*, (Çev. Osman Akinhay, Derya Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Göldağ, B. (2017). Ortaöğretim Kurumlarında Öğrenim Gören Öğrencilerin İnternet Bağımlılık Düzeyleri İle Sürekli Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Electronic turkish studies*, 12(11).
- Gönültaş, O. (2013). Ortaokul son sınıf öğrencilerinin öfke ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Gülçen, B. (2010). Genç Erişkin Bireylerde Yüz ve Kafa Boyutlarında Gözlenen Cinsiyet Farklılıkları ve Saldırgan Tutumla Olan İlişkisi. *Başkent Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Anatomi Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi, Ankara*.

- Gümüş, S. Y. (2011). *Saldırđanlık ile Aile içi Şiddet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Horzum, M. B., & Ayas, T. (2011). Ortaöğretim ğrencilerinin Sanal Zorba Ve Mağdur Olmaa Düzeylerinin Okul Türü ve Cinsiyet Açısından İncelenmesi. *Journal of Educational Sciences & Practices*, 10(20).
- Horowitz, Merle. Educator experiences with and reactions to uncomfortable and distracting e-mails (Order No. 3374188). Available from ProQuest Dissertations ve Theses Global. (304987809).
- İğdeli, F. (2018). *niversite ğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalık duyarlılıklarının çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi* (Master's thesis, Anadolu Üniversitesi).
- Kağan, M., & Ciminli, A. (2016). Ergenlerde Sanal Zorbalık Ve Mağduriyetin Empati İle İliőisinin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1135-1150.
- Kanoğlu, E. (2008). 'Lise ğrencilerinin fke Düzeyleri ve fke İfadelerinin İncelenmesi' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul: Haliç Üniversitesi.
- Kalaman, S. (2011). *İnternette zel hayatın gizliliğinin ihlal edilmesi: Facebook* (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kartal, H., & Bilgin, A. (2007). İlköğretim ğrencilerine Yönelik Bir Zorbalık Karőıtı Program Uygulaması: Okulu Zorbalıktan Arındırma Programı. *Eğitimde Kuram Ve Uygulama*, 3(2), 207-227.
- Kavuk, M., & Keser, H. (2015). İlköğretim Okullarında Siber Zorbalık.[Cyberbullying at primary schools]. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(3), 520-535.
- Kaya, N. (2017). *Kırsal ve kentsel alanda yaşayan evli kadınların evlilik uyumu, evlilik doyumunu ve iliőikilerde mutluluk düzeylerinin karőılaőtırılması ve incelenmesi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Kısaç, İ. (2005). Gençlerin öfkelerini ifade ettikleri hedef kişiler. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 71-81.
- Kısaç, İ. (2009). Anger provoking reasons on high school and university students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1(1), 2202-2206.
- Kilin, İ., & Gündüz, Ő. (2017). Lise ğrencilerinin siber duyarlılık, internet bağımlılığı ve insani değerlerinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 261-283.
- Kongur, D. (2015). İlköğretim 6. 7. ve 8. sınıf ğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul*.

- Korkmaz, A.(2013). “Siber Zorbalık: Fizikselden Sanala Yeni Şiddet”, 5. Uluslararası Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Sempozyumu, 1-3 Kasım, Antalya.
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Kocasaahan*, N. (2012). *Lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık* (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). *adolescent health*, 41(6), S22-S30.
- Köknel, Ö. (1982). Öfke ve saldırganlık. *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik* (1. baskı) içinde (184-207). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kwak, Haewoon., Lee, Changhyun., Park, Husung., (2009). Ve Moon, Sue. What is Twitter, a social network or a news media?. In Proceedings of the 19th international conference on World wide web (pp. 591-600).
- LACEY, (2007). (Barbara. Social aggression: a study of internet harassment . Unpublished doctoral dissertation, long island university.
- Lench, HC. (2004). Öfke yönetimi: Tanısal farklılıklar ve tedavi sonuçları. *Sosyal ve Klinik Psikoloji Dergisi* , 23 (4), 512-531.
- Li Q. New Bottle But Old Wine: A Research of Cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*. 2007; 23(4): 1777-1791.
- Martin MM, (1997). Anderson CM. Aggressive Communication Traits: How Similar Are Young Adults and Their Parents in Argumentativeness, Assertiveness, and Verbal Aggressiveness. *Western Journal of Communication*; 61(3): 299-314.
- Meti, N., Narayan, DG ve Baligar, VP (2017, Eylül). Yazılım tanımlı ağlarda makine öğrenimi algoritmaları kullanılarak dağıtılmış hizmet reddi saldırılarının tespiti. Olarak , *iletişim ve bilişim (ICACCI) hesaplar ken gelişmeler üzerine 2017 uluslararası konferans* (s. 1366-1371). IEEE.
- Metin, K. (2017). Ortaokul Öğretmenlerinin Siber Zorbalık Yaşama Düzeyleri Ve Siber Zorbalıkla Başa Çıkma Stratejileri. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 2017, 33-49.
- Mesch, Gustavo S.(2009). "Parental Mediation, Online Activities and Cyberbullying". *Cyberpsychol Behavior* 2009, Aug; 12(4): 387-93.
- Namlu, A. G., & Odabasi, H. F. (2007). Unethical computer using behavior scale: A study of reliability and validity on Turkish university students. *Computers & Education*, 48(2), 205-215.
- Nair, B. (2014). *Ergenlerin Saldırganlık Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Jama*, 285(16), 2094-2100.

- Neary, A., & Joseph, S. (1994). Peer victimization and its relationship to self-concept and depression among schoolgirls. *Personality and individual differences, 16*(1), 183-186.
- Novaco, R. W. (1975). *Anger control: The development and evaluation of an experimental treatment*. Lexington.
- O'Moore, A. M., & Hillery, B. (1989). Bullying in Dublin schools. *The Irish Journal of Psychology, 10*(3), 426-441.
- Okman, C. S. (1999). Ergenlik dönemindeki öfke ifade tarzlarının kendilik imgesi bağlamında incelenmesi.
- Olweus, D. (1993). Acoso escolar, "bullying", en las escuelas: hechos e intervenciones. *Centro de investigación para la Promoción de la Salud, Universidad de Bergen, Noruega, 2*, 1-23.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying at school. *Educational leadership, 60*(6), 12-17.
- Olweus, D. (2005). A useful evaluation design, and effects of the Olweus Bullying Prevention Program. *Psychology, Crime & Law, 11*(4), 389-402.
- Olweus, D., Limber, S., & Mihalic, S. F. (1999). Blueprints for violence prevention, book nine: Bullying prevention program. *Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of*
- Özer, A. K. (1994a). Sürekli öfke ve öfke ifade tarzı ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi, 9*(31), 26-35.
- Özer, A. K. (1994b). Öfke, kaygı ve depresyon eğilimlerinin bilişsel alt yapısıyla ilgili bir çalışma. *Türk Psikoloji Dergisi, 9*(31); 12-25.
- Özdemir, M., & Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 4*(4), 605-626.
- Özmen, S. K. (2004). Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37*(2), 27-39.
- Özer, A. K. (1994). Sürekli öfke (SL-ÖFKE) ve öfke ifade tarzı (ÖFKE-TARZ) ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi, 9*(31), 26-35
- Öz, E. S. (2007). *İlköğretim 1. Kademe 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özmen, A. (2006). Öfkeyle başa çıkma eğitiminin ve etkileşim grubu uygulamasının içe yönelik öfke üzerindeki etkisi. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 30*(2), 175- 185.

- Özby, A. (2013). *Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet, aleksitimi ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Pamuk, M., & Bavlı, B. (2013). Ergenlerin Sanal Zorbalıklarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education*, 32(1).
- Peker, Adem ve Yüksel Eroğlu. "Erkek Öğrencilerde Siber Zorba ve Kurban Olmanın Yordayıcısı Olarak İnternet Bağımlılığı". Sünbül, A.M. & Şahin, İ. (Eds.) 4. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu Kitabı 2010: 862-867, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Peker, A., Eroğlu, Y., & Ada, Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Peker, A., Eroğlu, Y., & Çitemel, N. (2012). Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 205-221.
- Perry, D. G., Kusel, S. J., & Perry, L. C. (1988). Victims of peer aggression. *Developmental psychology*, 24(6), 807.
- Retzinger, SM (1991). *Şiddetli duygular: Evlilik kavgalarında utanç ve öfke*. Sage Yayınları.
- Rigby, K. (1997). What children tell us about bullying in schools. *Children Australia*, 22(2), 28-34.
- Robins, S., & Novaco, R. W. (1999). Systems conceptualization and treatment of anger. *Journal of clinical psychology*, 55(3), 325-337.
- Rogers, E. M. (2010). *Diffusion of innovations*. Simon and Schuster.
- Roland, E., & Idsøe, T. (2001). Aggression and bullying. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 27(6), 446-462.
- Roland, E., & Munthe, E. (Eds.). (2017). *Bullying (1989): An International Perspective*. Routledge.
- Romas, J.A. ve Sharma, M. (2000). Pratik stres yönetimi. *MA: Allyn ve Bacon*.
- Sahin, S. E., & Korkut-Owen, F. (2009). Aggression level of high school students who have different psychological needs. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 4(32), 64-74.
- Sarak, Ö. (2012). *Lise öğrencilerinde sanal zorbalık* (Doctoral dissertation, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

- Sarı, F. G., & Seferoğlu, S. S. (2019). Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying ISN: 2148-7308. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 6(1), 54-77.
- Satan, A., & Kulaksızoğlu, A. (2008). Zorbalık davranış eğilimi ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması.
- Savaşır, I., & Şahin, N. H. (Eds.). (1997). *Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Türk Psikologlar Derneği.
- Serin, H. (2012). Ergenlerde siber zorbalık/siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri. *Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*.
- Shapka, J. D., & Maghsoudi, R. (2017). Examining the validity and reliability of the cyber-aggression and cyber-victimization scale. *Computers in Human Behavior*, 69, 10-17.
- Sharkin, B.S. (1988). Danışmanlıkta danışan öfkesinin ölçülmesi ve tedavisi. *Danışmanlık ve Gelişim Dergisi*, 66 (8), 361-365.
- Siegel, J.M. (1986). Çok boyutlu öfke envanteri. *Kişilik ve sosyal psikoloji dergisi*, 51 (1), 191.
- Siegmán, A.W. (1993). Öfkeyi ifade etmenin, deneyimlemenin ve bastırmanın kardiyovasküler sonuçları. *Davranışsal Tıp Dergisi*, 16 (6), 539-569.
- Slonje R., Smith PK. Cyberbullying: Another Main Type of Bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*. 2008a; 49(2): 147-154.
- Slonje R., Smith PK. Cyberbullying: Another Main Type of Bullying? *Scand J Psychol*. 2008b; 49(2): 147-154.
- Starner T.M, Peters R.M. Anger expression and blood pressure in adolescents. *The Journal of School Nursing*, 2004; 20 (6), 335-342.
- Stys, Y. (2004). *Beyond The Schoolyard: Examining Electronic Bullying Among Canadian Youth*. Unpublished master's thesis. Carleton University, Ottawa, Ontario.
- Soykan, Ç. (2003). Öfke ve öfke yönetimi. *Kriz dergisi*, 11(2).
- Spielberger, CD, Jacobs, G., Russell, S. ve Crane, RS (1983). Öfkenin değerlendirilmesi: Durumluk-sürekli öfke ölçeği. *Kişilik değerlendirmesindeki gelişmeler*, 2, 161-189.
- Starner, T. M., & Peters, R. M. (2004). Anger expression and blood pressure in adolescents. *The Journal of School Nursing*, 20(6), 335-342.

- Süslü, D. P., & Oktay, A. (2018). Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyetle İlişkili Bazı Değişkenlerin İncelenmesi. *Elementary Education Online*, 17(4).
- Sütçü, S. T., & Aydın, A. (2008). İki farklı öfke ölçeğinin çocuk ve ergenler için psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 9(2), 93-108.
- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer., Ö. & Er, S. H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010(21), 257-270.
- Şahin, A., Cantürk, T., Arık, A., ve Özgenç, Ü. (2010). Psöriyasisli Hastalarda Aleksitimik Özellikler.2010.
- Şahin, E. S., ve Owen, F. K. (2009). Psikolojik İhtiyaçları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(32), 64-74.
- Tangney, J.P., Wagner, PE, Hill-Barlow, D., Marschall, DE ve Gramzow, R. (1996). Ömür boyunca öfkeye karşı yapıcı ve yıkıcı tepkilerle utanç ve suçluluk ilişkisi. *Kişilik ve sosyal psikoloji dergisi* , 70 (4), 797.
- Tanrikulu, T., Kınay, H., & Arıca, O. T. (2015). Sensibility development program against cyberbullying. *New media & society*, 17(5), 708-719.
- Tanış, Z. İ. (2014). *Yetişkinlerde bağlanma stilleri ve öfke tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Doctoral dissertation, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Tarhan, N. (2009). 'Çocuk Suçluluğuna Genel Bakış' *Güvenli Okullar* Sf.81-86
- Tatlılıoğlu, K., & Karaca, M. (2013). Öfke olgusu hakkında sosyal psikolojik bir değerlendirme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(6), 1101 1123. Ankara :Hegem Yayınları
- Tavris, C. (1982). Öfke. *Yanlış anlaşılan duygu* .
- Tavris, C. (1989). *Öfke: Yanlış anlaşılan duygu* . Simon ve Schuster.
- Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö., & Çapa-Aydın, Y. (2008). Examination of cyberbullying experiences among Turkish students from different school types. *CyberPsychology & Behavior*, 11(6), 643-648.
- Toprak, A., Yıldırım, A., Aygül, E., Binark, M., Börekçi, S. ve Çomu, T. (2009). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: "Görülüyorum Öyleyse Varım!"* İstanbul: Kalderon Yayınları.
- Törestad, B. (1990). Öfke ne kıskırtır? Öfkenin algılanan nedenleri üzerine psikofiziksel bir çalışma. *Agresif Davranış* , 16 (1), 9-26.
- Tura, S. M. (2010). *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. Kanat.

- Türk, A. N., & Gürkan, F. S. (2018). 6. ve 7. sınıf öğrencilerinde akademik motivasyon ve siber zorbalığın incelenmesi. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, 2019(1), 45-78.
- Türkçapar, H., Güriz, O., Özel, A., Işık, B., & Dönbak Örsel, S. (2004). Antisosyal kişilik bozukluğu olan hastalarda öfke ve depresyonun ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15(2), 119-124.
- Uludaşdemir, D. (2017). *12-17 yaş arası adölesanların siber zorbalık deneyimleri ve ebeveynlerin siber zorbalık konusundaki farkındalık durumlarının incelenmesi* (Doctoral dissertation, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- Ünver, H., & Koç, Z. (2017). Siber zorbalık ile problemlerli internet kullanımı ve riskli internet davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(2), 117-140.
- Vandebosch, Heidi., Ve Van Cleemput, Katrien. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. *CyberPsychology ve Behavior*, 11(4), 499-503.
- Varjas, Kris., Talley, Jasmine., Meyers, Joel., Parris, L., ve Cutts, Hayley. (2010). High school students' perceptions of motivations for cyberbullying: An exploratory study. *Western Journal of Emergency Medicine*, 11(3), 269.
- Wickless, C. ve Kirsch, I. (1988). Öfke, kaygı ve üzüntünün bilişsel bağlantıları. *Bilişsel Terapi ve Araştırma*, 12 (4), 367-377.
- Willard, Nancy. (2007). Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress. *Research press*.
- Williams K.R., Guerra Ng (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *J Adolesc Health*, 41: 14-21.
- Yaman, E. ve Sönmez, Z. (2015). Ergenlerin Siber Zorbalık Eğilimleri. *Online Teknoloji Bağımlılığı ve Siber Zorbalık Dergisi*, 2 (1), 18-31.
- Yaman, E., Eroğlu, Y., & Peker, A. (2011). *Baş çıkma stratejileri ile okul zorbalığı ve siber zorbalık*. Yang, H., Ciftci, U. ve Yin, L. (2018). İfade çözme kalıntı öğrenmeyle yüz ifadesi tanıma. Gelen *bilgisayar vizyon ve örüntü tanıma IEEE konferansı bildirileri* (s. 2168-2177).Kaknüs Yayınları.
- Yavuz O. Ergenlik Döneminde İnternet Bağımlılığının Okul Başarısı Üzerinde Etkileri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 2018; 8(8).
- Yazgan, S., (2007). 'Öfke Kontrolü ile Tolerans Düzeyi Arasındaki İlişki' (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi.
- Ybarra, M.L. ve Mitchell, K.J. (2004). Çevrimiçi saldırgan / hedefler, saldırganlar ve hedefler: İlişkili gençlik özelliklerinin karşılaştırması. *Çocuk Psikolojisi ve Psikiyatrisi Dergisi*, 45 (7), 1308-1316.

- Ybarra, M.L., ve Mitchell, K.J. (2004). Çevrimiçi tacizde bulunan gençler: Bakıcı-çocuk ilişkileri, İnternet kullanımı ve kişisel özellikleri olan dernekler. *Ergenlik Dergisi* , 27 (3), 319-336.
- Yılmaz, E. (2015). Polislerin Kişiler Arası Problem Çözme Becerileri, öfke ve öfke ifade Tazları.
- Yöndem, Z. D., & Bıçak, B. (2008). Öğretmen adaylarının öfke düzeyi ve öfke tarzları. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(2), 1-15. Yavuzer, H. (1982). *Çocuk Psikolojisi I; duygusal ve toplumsal gelişim*. İstanbul Üniv.
- Yükselgün, Y. (2008). İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin internet kullanım durumlarına göre saldırganlık ve sosyal beceri düzeylerinin incelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir*.

EKLER

Ek-A

Kişisel Bilgi Formu

Değerli Katılımcılar,

Bu araştırma Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı kapsamında yapılmaktadır. Soruların doğru veya yanlış cevapları yoktur. Verdiğiniz cevaplar kesinlikle gizli tutulacaktır ve sadece araştırma kapsamında kullanılacaktır. Araştırmanın doğru sonuç vermesi vereceğiniz gerçekçi ve içten cevaplara bağlıdır. Formda kimlik belirtmenize gerek yoktur, bireysel değerlendirme yapılmayacaktır. Araştırma ile ilgili daha fazla bilgi edinmek isterseniz benimle iletişime geçebilirsiniz.

Katılımınızdan dolayı teşekkür ederim.

Araştırmaya Gönüllü Olarak Katılıyorum Evet ( ) Hayır ( )

Yaş ( )

Cinsiyet (K) (E)

Anne Eğitim Durumu (ilkokul) (ortaokul) (lise mezunu) (lisans mezunu) (lisansüstü)

Baba Eğitim Durumu (ilkokul) (ortaokul) (lise mezunu) (lisans mezunu) (lisansüstü)

Sosyoekonomik Durumu İfade Etme Biçimi (çok kötü) (kötü) (orta) (iyi) (çok iyi)

Kendini İfade Etme Biçimi (çekingen) (girişken) (saldırgan)

SÖÖTÖ

YÖNERGE: Aşağıda kişilerin kendilerine ait duygularını anlatırken kullandıkları bir takım ifadeler verilmiştir. Her ifadeyi okuyun, sonra da genel olarak nasıl hissettiğinizi düşünün ve ifadelerin sağ tarafındaki sayılar arasında sizi en iyi tanımlayanı seçerek üzerine (X) işareti koyun. Doğru ya da yanlış cevap yoktur.

1. Hiç
2. Biraz
3. Oldukça
4. Tümüyle

	Hiç		Tümüyle
1. Çabuk parlarım.	(1)	(2)	(3) (4)
2. Kızgın mizaçlıyım.	(1)	(2)	(3) (4)
3. Öfkesi burnunda bir insanım.	(1)	(2)	(3) (4)
4. Başkalarının hataları, yaptığım işi yavaşlatınca kızarım.	(1)	(2)	(3) (4)
5. Yaptığım iyi bir işten sonra takdir edilmemek canımı sıkır.	(1)	(2)	(3) (4)
6. Öfkelenince kontrolümü kaybederim.	(1)	(2)	(3) (4)
7. Öfkeli olduğumda ağızma geleni söylerim.	(1)	(2)	(3) (4)
8. Başkalarının önünde eleştirilmek beni çok hiddetlendirir.	(1)	(2)	(3) (4)
9. Engellendiğimde içimden birilerini vurmaya gelir.	(1)	(2)	(3) (4)
10. Yaptığım iyi bir iş kötü değerlendirildiğinde çılgına dönerim.	(1)	(2)	(3) (4)

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

	Hiç	Tümüyle		
11. Öfkemi kontrol ederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
12. Kızgınlığımı gösteririm.	(1)	(2)	(3)	(4)
13. Öfkemi içime atarım.	(1)	(2)	(3)	(4)
14. Başkalarına karşı sabırlıyım.	(1)	(2)	(3)	(4)
15. Somurtur ya da surat asarım.	(1)	(2)	(3)	(4)

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

	Hiç	Tümüyle		
16. İnsanlardan uzak dururum.	(1)	(2)	(3)	(4)
17. Başkalarına iğneli sözler söylerim.	(1)	(2)	(3)	(4)
18. Soğukkanlılığımı korurum.	(1)	(2)	(3)	(4)
19. Kapıları çarpmak gibi şeyler yaparım.	(1)	(2)	(3)	(4)
20. İçin için köpürürüm ama gösteremem.	(1)	(2)	(3)	(4)

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

	Hiç	Tümüyle		
21. Davranışlarımı kontrol ederim.	(1)	(2)	(3)	(4)
22. Başkalarıyla tartışırım.	(1)	(2)	(3)	(4)

23. İçimde, kimseye söylemediğim kinler beslerim. (1) (2) (3) (4)

24. Beni çileden çıkaran herneyse saldırırım. (1) (2) (3) (4)

25. Öfkem kontrolden çıkmadan kendimi durdurabilirim. (1) (2) (3) (4)

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

26. Gizliden gizliye insanları epeyce eleştiririm. (1) (2) (3) (4)

27. Belli ettiğimden daha öfkeliyimdir. (1) (2) (3) (4)

28. Çoğu kimseye kıyasla daha çabuk sakinleşirim. (1) (2) (3) (4)

29. Kötü şeyler söylerim. (1) (2) (3) (4)

30. Hoşgörülü ve anlayışlı olmaya çalışırım. (1) (2) (3) (4)

ÖFKELENDİĞİMDE VEYA KIZDIĞIMDA...

31. İçimden insanların farkettiğinden daha fazla sinirlenirim. (1) (2) (3) (4)

32. Sinirlerime hâkim olamam. (1) (2) (3) (4)

33. Beni sinirlendirene, ne hissettiğimi söylerim. (1) (2) (3) (4)

34. Kızgınlık duygularımı kontrol ederim. (1) (2) (3) (4)

SZÖ

Aşağıda günlük yaşamda internet ve cep telefonları üzerinde gençler arasında görülen bazı davranışlar yazılmıştır. Lütfen bu davranışları tek tek okuyunuz. Okuduğunuz davranışı “hiç bir zaman yapmam” diyorsanız “**Hiçbir Zaman**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı “bazen yaparım” diyorsanız “**Bazen**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı “çoğu zaman yaparım” diyorsanız “**Çoğu Zaman**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı “her zaman yaparım” diyorsanız “**Her Zaman**” yazısını işaretleyin. Araştırmamıza destek olduğunuz için teşekkür ederim.

1	İnternette başkasının adını kullanarak e-mail hesabı (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) açarım.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
2	Facebook, Twitter gibi sitelerde başkalarının adını gizlice kullanarak hesap açarım.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
3	İnternette arkadaşlarımın ya da başka kişilerin kişisel bilgilerini kullanırım.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her Zaman
4	İnternette başka kişilere virüslü mesaj (e-mail) gönderirim.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
5	Arkadaşlarımın şifrelerini onların haberi olmadan internette kullanırım.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
6	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice e-mail (MSN, Yahoo, Gmail, Mynet gibi) adreslerine girmeye çalışırım.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
7	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice onların oyunlarına girmeye çalışırım.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
8	İnternette başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her Zaman
9	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
10	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını izinlerini almadan farklı sitelerde yayınlıyorum.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
11	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını onların iznini almadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman

12	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili onların hoşlanmayacağı haberler yayınlıyorum.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
13	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili gerçek olmayan söylentiler yayıyorum.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
14	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her Zaman
15	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla alay ederim.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
16	İnternette arkadaşlarıma ya da başkalarına hoşlanmayacakları kötü isim ya da lakap takarım.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
17	Bir insanın yüzüne asla söyleyemeyeceğim şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylerim.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
18	Cep telefonundan başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
19	Cep telefonundan başka kişilerin fotoğraflarını onların iznini almadan diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
20	Cep telefonundan başka kişilere onların hoşlanmayacağı mesajlar gönderirim.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her Zaman
21	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle ilgili gerçek olmayan söylentiler yayıyorum.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
22	Cep telefonundan başka kişilere hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
23	Cep telefonunu kullanarak başka kişilerle alay ederim.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
24	Telefonla başkalarını arayarak onları rahatsız ederim.	Hiçbir zaman	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman